

**משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף א' לפיתוח פדגוגי
הפיקוח על תכניות לימודים ייחודיות**

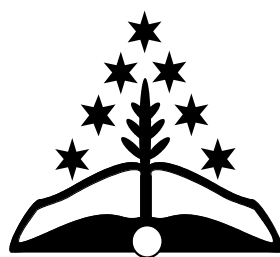
שם ביה"ס/המוסד: הראשונים הרצליה

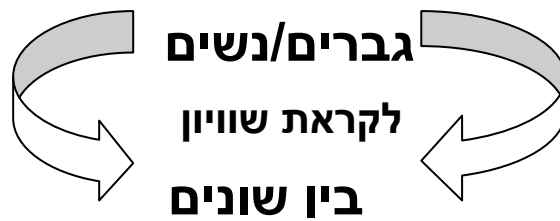
שם התכנית הייחודית: לימודי מגדר

תחום הדעת: מדעי החברה

מספר יחידות הלימוד: 2

סמל מוסד: 540328





תוכנית ייחודית בנושא לימודי מגדר

1. הרקע לתוכנית

התכנית המוצעת להלן מהווה, מבחינת תכניה והשקפתה החינוכית, חלק מתפיסה פדגוגית כוללת, החותרת לחינוך לשוויון בין המינים.

במשך דורות של ציביליזציה ה"סובייקט ההיסטורי" היה הגבר. המושג הניטרלי, לכאורה, "אדם", כוון למעשה לגבר, ואילו האישה הייתה לאורך ההיסטוריה יצור משני, ה"אחר". זוהי תופעה אוניברסלית, חוצת גבולות ותרבויות. כתוצאה מכך, על אף שהן מהוות למעלה ממחצית האוכלוסייה, ייצוגן של נשים במוקדי הכוח וקבלת ההחלטות בחברה (בתחומי הפוליטיקה והממשל, מוסדות הדת, שוק ההון, תפקידי ניהול בכירים ועוד) – נותר זניח. ריחוקן של נשים ממוקדי הכוח בחברה והדרתן מקביעת המדיניות הציבורית משליכים על מצבן בכל מישורי החיים. בעיותיהן של נשים, צרכיהן ואף זכויותיהן נדחים לשולי הזירה הציבורית. ניתן לומר, אפוא, כי חוסר השוויון בין נשים וגברים אינו נעוץ רק בהבדלים בין מכלול התכונות הביולוגיות שלהם (sex), אלא גם, ואולי בעיקר, בהבדלים בין מכלול התכונות ודפוסי ההתנהגות המיוחסים לנשים וגברים, ואשר מקורם בנורמות תרבותיות ובמוסכמות חברתיות שעוצבו לאורך דורות (gender, ובמינוח העברי - "מגדר").

הבדלים מגדריים, טבעם שהם עוברים מדור לדור בתהליך של שעתוק, המבטיח את שימורם של המוסדות החברתיים הקיימים במתכונתם הפטריארכלית המוכרת. כך משתמר לאורך זמן מצב של חוסר שוויון בין המינים הפוגע בנשים ובגברים כאחד. הסדר הפטריארכלי מייצר תבניות חד ממדיות ושטוחות של נשיות וגבריות, שכתוצאה מהן נשים מדוכאות מבחינה פוליטית, כלכלית וחברתית, ואילו גברים מדוכאים מבחינה רגשית ופסיכולוגית.

מערכת חינוך סטריאוטיפית, הפועלת בשירות הסדר הפטריארכלי, מעודדת רק צד אחד באישיותנו. אצל הבנים – הישגיות, פעלתנות, תחרותיות. אצל הבנות – הענקה, צייתנות, סבילות, עדינות שברירת ותלותיות. כל אחד מן המינים יוצא נפסד, שכן נמנע ממנו להגיע לביטוי מלא של ה"אני" שלו. מצב זה פוגע במיטבות (well being) של נשים וגברים, ולמעשה בחברה כולה.

אנו סבורות, כי למערכת החינוך יש תפקיד מפתח בכל הקשור לשינוי הערכי והנורמטיבי הנדרש על מנת לעודד נשים וגברים כאחד ליצור חברה שוויונית יותר, שבה כל אחד מבני שני המינים יוכל למצות את מלוא הפוטנציאל והיכולות שלו.

אין ספק, כי חינוך לשוויון בין המינים מחייב שינוי בתכנים המעצבים את מחשבת התלמידים, תפיסתם את עצמם ואת העולם שסביבם. אחת הדרכים לחולל שינוי כזה היא חשיפת התלמידים לעקרונות יסוד של תחום הדעת המכונה לימודי מגדר (המוכר גם במינוח האקדמי כ"לימודי מגדר ונשים").

תחום זה עוסק בחקר אקדמי של ההבדלים התרבותיים והחברתיים בין נשים לגברים, ובזיקה בין הבדלים אלה למעמדם של נשים וגברים בחברה האנושית. ניתן לזהות שלושה זרמים מרכזיים בתחום לימודי המגדר: הגישה הפמיניסטית הליברלית (הותיקה והבסיסית ביותר, שמוקד הדיון בה הוא הזכות לשוויון), הגישה הפמיניסטית התרבותית (שהטעון המרכזי שלה הוא, שעקב חינוך שונה ועקב הקצאת תפקידים שונים, נשים וגברים מפתחים אופני חשיבה ותפיסה שונים, כולל תפיסה שונה של צדק ומוסר. הוגה מרכזית בזרם זה הינה הפסיכולוגית קרול גיליגן) והגישה הפמיניסטית הרדיקלית, שעניינה חשיבה ביקורתית על הסדר החברתי הקיים. (נקודת המוצא של השקפה זו קובעת כי כדי להבין את בעיית האישה ומקומה בחברה, צריך להתייחס בראש ובראשונה לשעבוד. כל חלוקת התפקידים המסורתית, הסקסיסטית שקיבעה את הסדר החברתי לאורך הציביליזציה, מקורה בשליטה גברית מצד אחד ובשעבוד המחצית הנשית של החברה האנושית מצד שני. הוגה מרכזית בגישה זו היא המשפטנית קתרין מק'קינן. הגם שמק'קינן היא הנציגה העכשווית ביותר של הזרם הפמיניסטי הרדיקאלי, הפניה למשפט ככלי לשינוי חברתי איננה משותפת לכל ההוגים בזרם זה והיא אופיינית לעבודתה של מק'קינן.¹

התכנית הייחודית בלימודי מגדר המוצעת בזה היא חלוצית בניסיון לחשוף בפני תלמידי תיכון את תחום לימודי המגדר, שהוכר עד כה כמקצוע אקדמי הנלמד באוניברסיטאות ובמכללות בלבד. כל זאת, תוך היכרות עם ההגות הפמיניסטית על זרמיה כפי שתוארו לעיל. התיאוריה הפמיניסטית התרבותית תומחש במיוחד בפרקים שעניינם סוציולוגיה ופסיכולוגיה של המינים וכן בפרק ספרות ומגדר, ואילו הגישות הליברלית מחד והרדיקלית מאידך תומחשנה בפרק משפט ומגדר. ההמחשה תיעשה הן ברמת לימוד התיאוריות והן ברמת העבודה המעשית בכיתה.

בהתייחס לאמור לעיל ולאחר שהתוכנית נלמדה כתוכנית ניסיונית וחלוצה בתחום מצאנו לנכון להכניס שינויים בתוכנית, אשר עיקרם צמצום הנושאים הנלמדים וזאת מפאת הזמן הקצר העומד לרשותנו. נמצאנו למדים כי הוראת התוכנית, על פרקיה השונים, דורשת זמן רב מזה שתוכנן בעת כתיבתה ולימוד כל הנושאים יהיה בבחינת "תפסת מרובה, לא תפסת". כיוון שהתכנית שמה לה למטרה לחולל שינוי בתפיסת עולמם של התלמידים, היא מחייבת יצירת מסילות ללבם. מטרה זאת דורשת ריבוי דיונים כיתתיים המעודדים הצגת דוגמאות ותכנים מעולמם של התלמידים ומציאות חייהם כמו גם משימות שמתייחסות לשגרת חיי הלומדים. בנוסף על כך, ע"מ לגרום לתכנים להיות רלוונטיים ללומדים ועכשוויים, אנו משתדלים לשלב סרטים ולנתח אירועים. כאמור, כל אלו מחייבים הקצאת זמן לצורך הפנמה.

במסגרת התכנית יוקנה לתלמידים ידע אודות תיאוריות מגדריות שונות ויישומן בתחומי דעת מגוונים וייחשפו בפניהם המנגנונים החברתיים המשמרים דעות קדומות וסטריאוטיפיים מיניים. לצד אלה תעסוק התכנית בשאלות של זהות אישית וחברתית בדגש מגדרי.

¹ החל משנות ה-80 של המאה שעברה הופיעו זרמים נוספים כגון פמיניזם שחור, פמיניזם גלובלי, פמיניזם מזרחי, אקו פמיניזם וכו'.

תכנית זו מצטרפת למגוון של תכניות חברתיות שפותחו ויושמו בתיכון "הראשונים" מתוך מגמה לעודד את התלמידים לתפיסת עולם של שוויון וכבוד בין המינים בחברה הישראלית בכלל ובמיקרוקוסמוס של כל אחד ואחת בפרט.

2. התפיסה הרעיונית של התכנית

שיקולי דעת הקשורים לתחום הדעת וארגונו:

לימודי המגדר הינם תחום דעת אקדמי, הנמצא בעשורים האחרונים בתנופת פיתוח במערב וגם בישראל. לימודי המגדר מבוססים על חקר הוויית הזהות המגדרית של נשים וגברים וכן על ההנחה שעיצוב המושגים "גברי" ו"נשי" נובע לא רק משוני ביולוגי, אלא גם מתהליכים חברתיים, פוליטיים ותרבותיים.

מעצם טבעם כוללים לימודי המגדר **התייחסות לתחומי דעת שונים** ובהם מדעי החברה, מדעי הרוח והמשפט, שניתן לקשר ביניהם במהלך הלימוד תוך יצירת אינטגרציה בין תחומית. אמנות, תרבות, שפה ומשפט, הינם תחומי דעת בעלי תפקוד כפול: מצד אחד הם משקפים בתכניהם מציאות וערכים רווחים בחברה. מצד שני, הם נוטלים בתכניהם חלק פעיל בעיצוב התודעה ותפיסות העולם שלנו, בני האדם החיים בחברה נתונה. הם מלמדים אותנו מה נחשב נכון ומה נחשב ראוי ולעומתם מה נחשב פחות ומשני בחשיבותו ובמעמדו. יחסי גומלין אלה בין תחומי הדעת לבין המציאות, הם בגדר קו מנחה בבחירת פרקי התכנית ותחומי הדעת שהיא מתבססת עליהם. השקפה זו מומחשת היטב בדבריו של גדי טאוב, בספרו "המרד השפוף - על תרבות צעירה בישראל"²:

"התרבות מחנכת מקפחים ומקופחים כאחד, להאמין, שפני הדברים, מצב זכויות היתר, החלוקה לעליונים ותחתונים הם **טבעיים ונכונים**".

לפיכך, תכנית הלימודים בתחום לימודי המגדר הינה תכנית רב תחומית באופייה, הפורשת בפני הלומדים מניפה רב תרבותית שעיקרה מגדר, ותפקידה להאיר את תפקידם הכפול – המשקף והמכוון – של תחומי הדעת בעיצוב הזהות המגדרית.

מאפיין נוסף וחשוב של לימודי המגדר הוא עצם היותם **לימודים המעודדים חשיבה וניתוח ביקורתיים** של טקסטים ומוסדות. לימודים כאלה חושפים בפני הלומדים את המנגנונים החברתיים המשמרים את אי השוויון בין המינים במסגרת הסדר החברתי הקיים. ההיכרות עם תחום לימודי המגדר מפתחת אצל הלומדים את המודעות לתפקיד המפתח של המילה הכתובה בכינון ושיצור (reproduction) של דפוסי מחשבה והתנהגות, של דעות קדומות על גבריות ונשיות, על מיניות האישה והגבר ועוד. חווית לימודי המגדר מזמנת ללומדים אפשרות של התמודדות מתסיסה ומאתגרת עם גופי דעת, ערכים והשקפות הקשורים ביחסים בין המינים ובשאיפה לכינון סדר חברתי שוויוני ומתוקן לבני אדם באשר הם. נדגיש, כי בכל אחד מפרקי התכנית יושם דגש על פיתוח חשיבה וניתוח ביקורתיים, הן בהתבסס על טקסטים כתובים והן בהתייחסות בעל פה למוסדות חברתיים המוכרים לתלמידים ממציאות חיהם. אמצעי

² טאוב, ג. (1997) **המרד השפוף – על תרבות צעירה בישראל**, הקיבוץ המאוחד, תל – אביב, עמ' 186.

חשוב נוסף ליצירת הזדהות וחשיבה ביקורתית הוא השימוש בסרטים ובקטעי סרטים לאורך תכנית הלימודים כולה.

עקרון חשוב נוסף בלימודי המגדר הוא **הקשר ההדוק בין עולם התיאוריה לבין חייו ועולמו של הלומד**. מטבעם, לימודי המגדר מספקים ללומדים תובנות חדשות על עיצוב זהותם כגברים או כנשים בחברה, ולעיתים קרובות הם מוגדרים על ידי הלומדים כפוקחי עיניים ממש ביחס לסדרים חברתיים מוכרים. העובדה שהמפגש עם לימודי המגדר הינו חוויה אישית משמעותית עבור הלומדים מוכרת לכל מי שעוסק בהוראת תחום אקדמי זה, כשהלומדים הם בני אדם בוגרים בשלבי חיים שונים. חשיבותה של החוויה המעצבת הכרוכה בלימודי המגדר לתלמידים בגיל ההתבגרות – הינה כפולה ומכופלת, שכן זהו בדיוק השלב בו מתעצבות אישיותם של הלומדים ותפיסת עולמם, ומכאן היכולת להשפיע ולחולל שינוי אפקטיבי בהיבט המגדרי דווקא בגילאים אלה. בדרך זו ניתן יהיה לפתח אצל הלומדים בוגרי התכנית תפיסת עולם נאורה ודמוקרטית, שתאפשר להם חופש בחירה באשר לעתידם האישי והמקצועי, ובמילים אחרות - לתרום לעיצוב דמותם של הלומדים, שהם למעשה, אזרחי המחר בחברתנו. **מתוך נאמנות למאפיינים אלה של לימודי המגדר מצאנו לנכון לעצב את תכנית הלימודים סביב העוגן המרכזי או הציר המארגן של הוויית הזהות המגדרית של נשים וגברים, והתובנה שההבדלים בין המינים אינם רק הבדלים פיזיולוגיים גרידא, כי אם נובעים גם מקשת רחבה של תהליכים חברתיים, פוליטיים ותרבותיים**. נקודות הכובד והליבה המרכזית עליהן נשענת התכנית הן, איפוא, הזהות המגדרית ונקודת המבט המגדרית כפרספקטיבה לניתוח חוויות החיים של נשים במישורים שונים.

בהתחשב באופיים הרב תחומי של לימודי המגדר ותפקידם הכפול כמשקפים מציאות מגדרית קיימת וכמעצבים תפיסות עולם ביחס לתפקידי המגדר, מצאנו לנכון לחשוף את התלמידים למספר תחומי דעת - משפט, ספרות וקולנוע - ככל שמאפשר רוחב היריעה בתכנית מעין זו. חשיפה זו מאפשרת לתלמידים להבין כיצד הזהות המגדרית משתקפת ומעוצבת בתחומי דעת אלה.

התכנית הינה דו-שלבית:

התלמידים רוכשים תחילה (בכיתה יא) ידע והבנה באשר לנושא הזהות המגדרית ונקודת המבט המגדרית, כמו גם כישורי ניתוח וחשיבה ביקורתיים בקריאת טקסטים. לפיכך לימודי המגדר בכיתה י"א יהוו את הבסיס והמצע הדרושים ע"מ להבין ולנתח את הנלמד בחטיבות השונות של התוכנית בהמשך הלימודים (בכיתה י"ב). בשלב זה התלמידים מבססים את הבנתם באשר לנושא הזהות המגדרית תוך ניתוח תחומי דעת שונים מן הזוית המגדרית. כל אחד מתחומי הדעת שנבחרו – משפט, ספרות וקולנוע – נבחן כמשקף את המציאות המגדרית הקיימת בחברה וכמעצב את תפיסות העולם המגדריות בחברה. יצוין, כי לאור ניסיונו המצטבר בחרנו לבזר את חטיבת מגדר וקולנוע, והיא נלמדת היום בצורת "מניפה", דהיינו, הסרטים השונים מוצגים ומנותחים במהלך הלימוד כולו: החל מן הלימודים הכלליים בכיתה י"א ועבור בחטיבות ספרות ומשפט בכיתה י"ב. מאחר שבסרטים שנבחרו מהדהדים סטראוטיפים נפוצים או יצירות ספרות ומיתוסים או הבטים שונים של החיכוך משפט ומגדר, והכל בצורה שמשלבת תובנות מתחום הפסיכולוגיה והסוציולוגיה מצאנו ששילובם במהלך התכנים הנלמדים מעשיר את תהליך הלמידה והופך אותה לאפקטיבית יותר.

ייתאמר מיד, כי מגוון תחומי הדעת שניתן לעסוק בהם מנקודת המבט המגדרית הינו רחב מאוד ומצד שני – היקף התכנית מכתוב הצטמצמות והתמקדות במספר תחומים בלבד. לפיכך, על מנת לאפשר לתלמידים להתנסות בישום מגוון בחרנו את תחומי הדעת הנ"ל על בסיס השיקולים הבאים:

1. לימודי פסיכולוגיה – מצאנו לנכון לבחור בפסיכולוגיה כתחום המשלים את לימודי המגדר שכן בתוכניתנו יש התייחסות לחטיבות השונות הנלמדות בפסיכולוגיה (כללית/התפתחותית/חברתית). פרקי תוכנית הלימודים בפסיכולוגיה כוללים לימוד של התיאוריה הפסיכואנליטית, תיאוריית הלמידה החברתית והתיאוריה הקוגניטיבית. מצאנו לנכון להשלים לתלמידים תיאוריות מגדריות אשר מייצגות זרמים אלו. בנוסף על כך, תוכנית הלימודים בפסיכולוגיה עוסקת גם בפסיכולוגיה התפתחותית וכהשלמה לתמונה מקיפה יותר של הנושא, תוכנית הלימודים במגדר עוסקת בהתפתחות הזהות המגדרית כמו גם התנהגות מילולית ולא מילולית. תוכנית הלימודים בפסיכולוגיה חברתית עוסקת בעמדות, דעות קדומות והשפעת הקבוצה. כל אלו באים לידי ביטוי גם בלימודי המגדר בהדגשת הוויית הזהות המגדרית וגם בפרקים שנושאים מגדר ומשפחה.
2. לימודי התרבות (ספרות וקולנוע) – תחומי דעת אלה משפיעים באופן ישיר על תהליך התפתחותם ועיצוב זהותם של הילדים מגיל רך, שכן באמצעותם הם מתוודעים לעולם ומארגנים לעצמם תמונת עולם. החשיפה לתחומים אלה היא מסיבית ביותר במהלך חיי האדם בחברה המודרנית, ועל כן השפעתם על עיצוב דמות האדם היא משמעותית ביותר. ביתר שאת הדברים אמורים ככל שמדובר בתלמידים בגיל ההתבגרות המצויים בעיצומה של עיצוב זהותם המגדרית.
3. המשפט – הנורמות המשפטיות הנוהגות בחברה משפיעות ישירות על מצבם של נשים וגברים בחברה זו. לעיתים נורמות אלה משקפות מציאות חברתית ותפיסות עולם הקיימות בחברה ביחס לתפקידי המגדר, ונובעות ישירות מתפיסת הזהות המגדרית הרווחת בחברה. עם זאת, יש בכוחן של הנורמות המשפטיות להוות כלי לשינוי חברתי ביחס לתפקידי המגדר של נשים וגברים בחברה, ובדרך זו להשליך על עיצובה של הזהות המגדרית הרצויה בחברה. במילים אחרות, הנורמות המשפטיות יכולות להיות מעוצבות לאור תפיסת הזהות המגדרית הרווחת בחברה (התפיסה המצויה), או להשפיע על עיצובה של תפיסת זהות זו (התפיסה הרצויה). מכל מקום, ברור כי השפעתן של הנורמות המשפטיות על חווית החיים של נשים וגברים בחברה הינה מכרעת. לאור זאת בחרנו לכלול תחום דעת זה במסגרת התכנית.

נציין כי פריסת תכני הלימוד והרציונל הפנימי של סדר ההוראה בתוך כל נושא ובין הנושאים השונים יוצג ויוסבר לתלמידים בתחילת שנה"ל.

לאור **אופיים הביקורתי** של לימודי המגדר, כלי חשוב שיש להקנות ללומדים במסגרת תכנית הלימודים, הינו הקריאה הביקורתית של טקסטים מגוונים, החל מתיאוריות בתחום הסוציולוגיה

והפסיכולוגיה, עבור דרך טקסטים משפטיים כמו פסקי דין וסעיפי חקיקה, וכלה במיתוסים, אגדות, סיפורי ילדים, סרטי קולנוע וסרטוני פרסומת.

במטרה לעודד את הקשר בין עולם התיאוריה הנלמד בכיתה לבין עולמם של הלומדים, יוקדשו חלקים בתכנית לדיונים בהם יובאו דוגמאות מעולמם (המשותף) של התלמידים והמציאות בה הם חיים. בנוסף תכלול תכנית הלימודים משימות המתייחסות לשגרת חייהם של התלמידים. המטרה היא לגרום לתנועה דו סטרית כך שדוגמאות מעולמם של התלמידים תפרינה את הדיון הכיתתי ואילו הדיון הכיתתי והלימוד בכיתה יחלחלו לחיי התלמיד ויסייעו בעיצוב זהותם האישית בהיבט המגדרי.

2.2 שיקולי דעת הקשורים לחברה ולצרכיה:

מערכת החינוך המשמשת כסוכן חיברות מרכזי, מופקדת על מתן הזדמנות שווה לכל ילד וילדה להתפתח ולרכוש מיומנויות. זהו הפירוש המעשי של שוויון הזדמנויות בחברה. אולם, מחקרים בתחום³ מצביעים על פער מדאיג בין ההצהרה השוויונית-הדמוקרטית-הליברלית, לבין מידת המימוש בפועל. החינוך מטבעו הוא מכשיר בידי החברה לביסוס אמונותיה וערכיה ולהעברתם (שיתוקם) מדור לדור. חשוב להדגיש: החינוך אינו יוצר את אי השוויון. יחד עם זה, לבתי הספר בהיותם מסגרות חינוכיות וסוכני דעת, יש השפעה מכרעת באמצעות תכני הלימוד, על קיבוען של עמדות מינניות בקרב התלמידים. תהליך זה כרוך בנזק חברתי רב, כפי שתיארה הסוציולוגית פרופ' דפנה יזרעאלי ז"ל (1999): "אי שוויון בחינוך פירושו אי היכולת להגיע למימוש אופטימלי של משאבינו. וחברה שאינה מנצלת את משאביה היא חברה נכה".

בית הספר התיכון "הראשונים"⁴ בהרצליה הינו בית ספר תיכון עיוני השייך לזרם החינוך הממלכתי בהרצליה. תלמידי בית הספר מגיעים מאזורים שונים בעיר הרצליה, משכונות מבוססות יותר ופחות, וממעמדות סוציו-אקונומיות שונים. מטבע הדברים, משמש בית הספר כזירת המפגש בין בנים לבנות וכמוקד של התרחשויות חברתיות המשפיעה רבות על עיצוב זהותם של התלמידים והתלמידות בבית הספר. מכך נובע, כי בית הספר הוא אחד המקומות החשובים בהם לומדים בני הנוער על התפקידים המגדריים המיועדים להם, ומנותבים במידה זו או אחרת לכיוון תפקידי המגדר המסורתיים, גם אם לעיתים נעשה הדבר בצורה סמויה ולא מודעת. כך הופך בית הספר לסוכן חיברות המכשיר נשים וגברים צעירים לתפקידי המגדר המצפים להם בהמשך חייהם: בשירות הצבאי ובחיים האזרחיים שלאחריו.

בית הספר התיכון "הראשונים", הינו מוסד חינוכי ותיק ובעל שם, הרואה עצמו כגורם משמעותי בחיי תלמידיו ובקהילה בכלל. בית הספר מנוהל בגישה פתוחה וליברלית, והוביל בעבר פיתוח תכניות

³ אלס שלוי, (1995) "חינוך לשוויון בין המינים", מצא מין את שוויון, עמ' 5-6.
רינה שחר, דורית זך (2000) "שוויון הזדמנויות בגיל הרך", החינוך וסביבו, כ"ב תש"ס.
שושנה מאייר – בן צבי, רחל הרץ - לזרוביץ, מרילין ספר (1990) "מורים ופרחי הוראה – על סיווג בנים ובנות כתלמידים בולטים", עיונים בחינוך 54-53, עמ' 71-86.
שושנה מאייר בן צבי, "סטריאוטיפים בספרי לימוד" וגם "מחקר על ההבדלים בהתנהגות לפי ההשתייכות המינית" בתוך: מצא מין את שוויון, עמ' 24-33, 140-143.
⁴ בהנהלת גב' רחל חסון לין.

לימודים ייחודיות במגוון תחומים ובהם רווחה, משפט, מינהל עסקים ותקשורת. תיכון "הראשונים" מצוי בקשר מתמיד עם הקהילה בתוכה הוא פועל, ורואה לעצמו כחובה חשובה לספק מענים לצרכי הקהילה. בית הספר הציב לעצמו למטרה לחנך את תלמידיו חינוך דמוקרטי, שוויוני ונאור, ולעודד את התלמידים למיצוי מלוא יכולתם האישית. מטעמים אלה היה בית הספר שותף טבעי ליוזמת כתיבת תכנית הלימודים הייחודית ביחד עם היחידה לשוויון בין המינים במשרד החינוך ומחלקת החינוך ומינהל הנשים בעיריית הרצליה, כל זאת מתוך תקווה ואמונה כי מתכנית לימודים ייחודית זו יצאו נשכרים גם תלמידי בית הספר עצמו, וגם תלמידים רבים נוספים שיצטרפו למעגל לומדי התכנית בהמשך הדרך.

תכנית לימודים ייחודית זו היא אחד הכלים לעידוד נשים וגברים צעירים להינתק מתפקידי המגדר המסורתיים ולמצות את מלוא הפוטנציאל הגלום בהם, תוך יצירת חברה וקהילה שוויוניות יותר וצודקות יותר, ועל כן תיכון "הראשונים", רואה בהובלת תהליך כתיבת התכנית על פי היסוד המארגן של הזהות המגדרית ונקודת המבט המגדרית כפרספקטיבה לניתוח חווית החיים של נשים וגברים במישורים שונים בתחומי הדעת שנבחרו לתוכנית כשירות חשוב לקהילה.

2.3 שיקולי דעת הקשורים לתלמידים ולצרכיהם:

כפי שפורט לעיל, מטרת התכנית הינה לא רק להקנות ידע לתלמידים, כי אם גם לתרום לעיצוב זהותם המגדרית והתפתחותם האישית. לפיכך ניתן בהחלט להתייחס לצרכים הפסיכולוגיים של התלמידים ובכלל זה, צורך בשייכות, בעצמאות ובהכרת ערך עצמי, בחיזוק היכולת להתמודד עם קשיים ובמימוש עצמי. התכנית מיועדת להעניק לתלמידים בראש ובראשונה ידע וכלים לחשיבה בנושא, ובנוסף מסגרת פתוחה, תומכת ואוהדת, המאפשרת ביטוי אישי והבאת תכנים מעולמם של הלומדים לדיון הכיתתי. בתוך מסגרת זו מושם דגש על הצורך בהשתייכות – דהיינו צמיחת התלמידים מהאגוצנטריות שלהם וצרכיהם האישיים להתעניינות בצרכי הכלל, לרבות שוויון מעמדי, צדק חברתי וכיו"ב; על הצורך בעצמאות, בהכרת הערך העצמי וביכולת להתמודד עם קשיים – תוך העברת מסר ברור ומעצים שלכל אחד ואחת מהלומדים הכוחות והיכולת להתמודד עם קושי ולחולל שינוי בחייהם האישיים, ללא תלות בתפקידי המגדר המסורתיים אליהם נותבו ע"י החברה.

לצד צרכים אלה, יש להתייחס גם לשונות בין הלומדים הבאה לידי ביטוי בהרכב המגוון של תלמידי בית הספר – ותיקים ועולים, בני עדות שונות ובני מעמדות סוציו-אקונומיות שונים. בהקשר זה יש להביא בחשבון כי חלק מן התלמידים מגיעים ממשפחות בהן חל שינוי בדפוסים המגדריים המסורתיים ואילו בחלק מן המשפחות עדיין בולטת חלוקת תפקידים סטריאוטיפית נוקשה. כזכור, היסוד המארגן של התוכנית אשר מהווה ציר מרכזי לכל פרקי התוכנית הוא הזהות המגדרית ונקודת התצפית המגדרית. אשר על כן אוכלוסיה זו של תלמידים נמצאת נתרמת בעת הדיונים בשיעורים, שכן התוכנית גם חותרת ליצור אווירה אשר מאפשרת ביטוי של שונות בדעות ושונות בהשקפות.

באשר לפרופיל האינטלקטואלי של לומדי התכנית, נציין כי כחלק ממדיניות בית הספר התיכון "הראשונים", נדרשים כל התלמידים להרחיב את לימודיהם בשני מקצועות לפחות, כך שכל התלמידים בכיתת לימודי המגדר ילמדו בהרחבה הן את תכנית הלימודים במדעי החברה ברמה של 5 יח"ל והן

מקצוע נוסף ברמה מוגברת. המשתמע מכאן, הוא כי הפרופיל האינטלקטואלי של תלמידי ההקבצה בלימודי מגדר, הוא הטרוגני.

במגמה יהיה הרכב הטרוגני של המינים, אם כי מרבית הנרשמות לתכנית לימודי המגדר הן תלמידות. הואיל ומדובר בנושא חדש המוחדר למערכת הלימודים הבית ספרית, שיש לו היבטים אידיאולוגיים, שחלקם אף קונטרברסליים, יוכן מידעון ובו תקציר אודות תכנית הלימודיים ועקרונותיה המרכזיים, שיפץ בקרב כלל המורים המלמדים בבית הספר. מעבר לכך, אם אמנם, כמקווה, התכנית תחולל שינויים בתפיסת העולם של התלמידים ובאופני הפרשנות שלהם הן ביחס למקורות כתובים והן ביחס למבנים חברתיים ממוסדים, סביר ששינויי תודעה אלה יבואו לידי ביטוי גם ביחס לתכנים אחרים שהתלמידים פוגשים ולומדים בשעורים שונים במערכת. שינוי זה, בעינינו, יהיה התחלה משמחת של כינון תפיסת עולם נאורה, ביקורתית ושוויונית, ואנו נקצה מקום להצגת חוויות אלה במסגרת השיח הרפלקטיבי בתכנית הלימודים.

2.4 שיקולי דעת הקשורים למורה ולתפקידיו:

מהכתוב עד כה עולה בבירור כי תפקיד המורה בתכנית זו הינו מורכב ורב גוני. המורה הוא זה אשר אמון על הקניית הידע לתלמידים וחשיפתם לתחומי דעת מגוונים. עם זאת נציין כי הקניית הידע לא נעשית בחלל ריק, אלא על רקע אידיאולוגי ותפיסת עולם שוויונית – פמיניסטית. תפיסת עולם זו היא מנת חלקן של כותבות התכנית. מחויבות לנושא השוויון בין המינים תהיה תנאי מקדים לגבי כל איש צוות הוראה שיצטרף לסגל התכנית.

העיסוק בתכנים פמיניסטיים במסגרת תכנית הלימודים יזמן, מן הסתם, דיון בחוויות אישיות ובבעיות אישיות של התלמידים, וקיימת חשיבות עליונה למתן מענים לבעיות אלה (בכיתה בפרט ותוך הפניה והסתייעות בגורמים נוספים בבית הספר ובקהילה בכלל). ניתן לומר, איפוא, כי על המורה בתכנית לעסוק הן בהוראה (של מושגים וידע) והן בחינוך (ובהנחלת אידיאולוגיה שוויונית), וכל זאת תוך שימת לב מיוחדת ורגישות מרבית ללומדים.

3. כותבי התכנית ושותפיה :

3.1 כותבות התכנית

ד"ר רבקה אלינב, מרצה לספרות, ללימודי תרבות ישראלית ומגדר במחלקה לחינוך ולהכשרת מורים באוניברסיטת בן גוריון, ומרצה בכירה בתחומים אלה במכללת לוינסקי לחינוך ובמכללה האקדמית ספיר. יועצת אקדמית ועורכת תכניות השתלמות לצוותי חינוך ותכניות לימוד בתחום המגדר במסגרת היחידה לשוויון בין המינים במשרד החינוך והתרבות. במהלך שנות עבודתה פיתחה ד"ר אלינב תכניות לימודים, הפעלות דידקטיות וחומרי למידה מגוונים (למידה בינתחומית ורב תחומית) במסגרת הכשרת מורים במכון ללימודי חברה וציונות, אותו הקימה וניהלה במכללת לוינסקי לחינוך במשך שנים עשרה שנים. בצד עבודת המחקר, ההוראה וההנחייה האקדמית, לד"ר אלינב גם התמחות ונסיון פדגוגיים במילוי שורה של תפקידים בשדה החינוכי ובהם מורה לספרות בבית ספר תיכון מקיף א' בבאר שבע, מחנכת ומרכזת שכבה, מרכזת מקצוע ספרות והבעה, סגנית מנהל ומרכזת פדגוגית של בית הספר.

מרצה בנושאי תרבות, ספרות ומגדר בפני קהלים שונים ומגוונים במסגרות פורמליות ובלתי פורמליות בארץ ובחו"ל.

ד"ר אורית כהן, מורה לפסיכולוגיה בתיכון "הראשונים" בהרצליה. הוראת הפסיכולוגיה בתיכון "הראשונים" הקדימה את פתוח המקצוע במשרד החינוך. הדבר גרר צורך בחיבור תוכנית לימודים ייחודית בפסיכולוגיה, אשר שמשה מאוחר יותר בסיס לחיבור התכנית הארצית, חיבור בחינות בגרות והערכתן. ד"ר אורית כהן שימשה כרכזת הוועדה לפיתוח תוכנית הלימודים הארצית. הייתה ראש צוות מדעי החברה ב"בגרות 2000" - לשינוי שיטות ההוראה וההערכה ברוח המלצות ועדת בן פרץ. כראש צוות מדה"ח (בשנים 94-99) רכזה את כל מכלול מקצועות מדעי החברה בפרויקט. בנוסף, ד"ר אורית כהן פיתחה תכניות לימודים, הפעלות דידקטיות וחומרי למידה מגוונים (למידה בינתחומית ורב תחומית) לתלמידי תיכון ומכללות. הייתה מנחה ארצית ללימודי פסיכולוגיה בתיכון וכן מרכזת ועדת המקצוע להוראת הפסיכולוגיה בתקופה זו (בשנת 1996-1997). ד"ר אורית כהן פיתחה ולימדה במכללות אריאל ואשקלון את הקורסים של שיטות ההוראה והוראת זוטא של מדה"ח בדגש פסיכולוגיה וכן לימדה במכללות אלו את תורת ההוראה. במכללת לוינסקי לחינוך הייתה שותפה לצוות "פרויקט יפו" – פיתוח מנהיגות ערבית חינוכית ולימדה שם פסיכולוגיה. ד"ר כהן פיתחה (בשיתוף עם עמיתה) קורס וירטואלי להוראת הפסיכולוגיה לבגרות בתיכון אלפא של מט"ח. בנוסף לפיתוח שימשה גם כמורה וירטואלית בתקופת הפיילוט.

עו"ד דנה סבוראי, ראש מינהל נשים בעיריית הרצליה, בעלת תואר שני במשפטים (L.L.M.). מתמחה בדיני משפחה, משפט פלילי וזכויות נשים. שימשה כעורכת דין בסניגוריה הצבאית (עוזרת הסניגורית הצבאית הראשית) וכעורכת דין במשרד פרטי העוסק בדיני משפחה וגישור. הקימה את מינהל הנשים בעיריית הרצליה, המהווה מחלקה עירונית שתפקידה לפעול לקידום זכויות נשים. במסגרת זו עסקה בייעוץ ולווי משפטי לנשים בכל הנוגע לזכויותיהן במשפחה, בעבודה ובחברה, וכן ביזום פרויקטים קהילתיים לקידום נשים בתחום התעסוקה, הזימות העסקית, העצמת נשים ומנהיגות נשים בקהילה. עו"ד סבוראי שימשה כעוזרת הוראה בבית הספר "רדזינר" למשפטים במרכז הבינתחומי הרצליה. מופיעה כמרצה בבמות שונות וכנסים בנושאי מגדר ומשפט.

3.2 המורות המלמדות במסגרת התכנית

ד"ר אורית כהן - ר' לעיל.

גב' דפי קודיש-וייכרט, בעלת תואר שני בספרות אנגלית מאוניברסיטת תל-אביב, מורה לאנגלית, ספרות והבעה בתיכון "הראשונים", מבקרת ספרות ומתרגמת. במסגרת לימודיה המתקדמים עסקה רבות בסוגיות מגדריות בספרות. פעלה שנים במסגרות ציבוריות דוגמת אגודת הסטודנטים של אוניברסיטת תל-אביב, שם פעלה כראש מחלקת תרבות וקהילה לכינון תא פמיניסטי באוניברסיטה, הפיקה את אירועי יום האישה הבינלאומי והיום הבינלאומי למניעת אלימות נגד נשים, עסקה בהעצמת סטודנטיות ופעלה בשיתוף עם עמותה למען כוח נשי במגזר הבדואי. בהמשך פעלה במסגרת תפקידה כראש המחלקה לעניינים אקדמיים נגד אפליית סטודנטים באוניברסיטה ועמדה על זכויותיהם. בתקופה זו פעלה גם למען פתיחת מעון

יום לילדי סטודנטים ועובדי אוניברסיטה, הקמת פינות החתלה והנקה ברחבי הקמפוס וחבילת הטבות מצד אגודת הסטודנטים לסטודנטיות אחרי לידה.

עו"ד דנה סבוראי ר' לעיל

4. מטרות התוכנית:

בטרם נפנה לפרוט מטרות העל של התוכנית בכלל והמטרות האופרטיביות, קוגניטיביות, אפקטיביות, חברתיות ואלו הקשורות במיומנויות בפרט, נציין כי השיעורים מעודדים הצגת דוגמאות מעולמם של התלמידים ומציאות חייהם כמו גם משימות המתייחסות לשגרת חיי הלומדים. לכן אנו סבורות כי עלינו להיות גמישות ולא להיצמד למטרות כמותיות אלא לנצל את התכנים שהתלמידים מביאים עימם ולראות כיצד ניתן לרתמם למטרות התוכנית. בנוסף, כנאמר לעיל על המורה בתכנית לעסוק הן בהוראה (של מושגים וידע) והן בחינוך (ובהנחלת אידיאולוגיה שוויונית), וכל זאת תוך שימת לב מיוחדת ורגישות מרבית ללומדים.

4.1 מטרות העל של התכנית :

- א. העלאת המודעות לאי השוויון הקיים בין המינים ולצורך לשאוף ולפעול לכינונה של חברה שוויונית וצודקת.
- ב. חינוך התלמידים לערכים של שוויון בין שונים, כבוד האדם – כבוד הגבר וכבוד האישה כאחד, וזכותו של כל פרט למימוש מלא של יכולותיו והפוטנציאל שלו.
- ג. טיפוח לומדים משכילים ובעלי רקע בתחומי דעת שונים.
- ד. טיפוח לומדים ביקורתיים וספקניים, בעלי יכולת קריאה וניתוח ביקורתיים.
- ה. עידוד התלמידים להגיע לביטוי מלא של ה"אני" שלהם, דהיינו לחולל שינוי בחייהם האישיים, לפתח צדדים נשיים וגבריים באישיותם ולהתנער ממבנים מגדריים מסורתיים.

4.2 מטרות אופרטיביות של התכנית:

- א. התלמידים יחשפו לנושא המגדר ויכירו את התיאוריות המרכזיות בנושא וביטוין

בתחומי דעת שונים.

- ב. התלמידים ילמדו ויפתחו מודעות באשר לחשיבות נושא המגדר והשוויון בין המינים.
- ג. התלמידים ייחשפו לתחומי דעת מגוונים בשיטת לימוד אינטרדיספלינרית, שתאפשר ללומדים לעשות אינטגרציה בין תחומי הדעת השונים בהם עוסקת התכנית.

4.2.1 מטרות בתחום הקוגניטיבי:

- ❖ התלמידים יחשפו למבחר עקרונות מרכזיים בתחום לימודי המגדר ומושגי היסוד המשמשים בתחום.
- ❖ התלמידים יכירו תיאוריות בתחום הפסיכולוגיה והסוציולוגיה של המינים.
- ❖ התלמידים יכירו את זכויותיהם של נשים וגברים במשפחה, בעבודה ובחברה כפי שהן משתקפות בפסיקה ובחקיקה.
- ❖ התלמידים יחשפו לייצוגים של נשים וגברים באגדות, מיתוסים וסיפורי מעשיות.
- ❖ התלמידים יכירו ייצוגים של נשים וגברים בקולנוע.
- ❖ התלמידים יבינו את הקשר בין ייצוגים של נשים וגברים במשפט, בספרות, ובקולנוע למעמד בחברה.

4.2.2 מטרות בתחום האפקטיבי

- ❖ התלמידים יפתחו עניין וסקרנות לגבי מידת השוויון בין המינים בחברה הישראלית.
- ❖ התלמידים יפתחו סובלנות כלפי דעות שונות ועמדות בנושאי מגדר.
- ❖ התלמידים יגבירו את מודעותם העצמית לגבי סוגיית השוויון בין המינים בכלל, ויגיעו לתובנות באשר לחייהם שלהם בפרט.
- ❖ התלמידים יפתחו הערכה מחודשת לגבי התשתית המוסרית עליה מבוסס הצורך בשוויון בין המינים, תוך העצמת התלמידות והתלמידים באמצעות שחרור מתבניות סטריאוטיפיות הקשורות לטבע של שני המינים ותפקידיהם.

4.2.3 מטרות בתחום המיומנויות

- ❖ התלמידים יפתחו יכולת קריאה והבנה של טקסטים העוסקים במגדר.
- ❖ התלמידים ירכשו מיומנות ניתוח ביקורתי של טקסטים בתחומי דעת שונים העוסקים בנושאי המגדר.
- ❖ התלמידים יפתחו כושר ביטוי בכתב ובעל פה, לרבות המיומנות לנהל דיון תרבותי, תוך העלאת טיעונים, הנמקתם והצגתם בצורה בהירה.
- ❖ התלמידים ישפרו את מיומנויותיהם בשימוש באתרי אינטרנט, ויעזרו בהם ככלי למידה בתחום השוויון בין המינים.

4.2.4 מטרות בתחום החברתי:

- ❖ התלמידים יפתחו מודעות לתשתית המוסרית והדמוקרטית המחייבת שוויון בין המינים.

- ❖ התלמידים יפתחו עמדה חיובית לגבי השוויון בין המינים ולגבי הביטחון ביכולתם לחולל שינוי בחייהם הפרטיים, תוך יציקת תכנים חדשים לתפקידי מגדר מסורתיים.
- ❖ התלמידים יחוו תהליך של העצמה אישית באמצעות שחרור מתפקידי מגדר מסורתיים והיכרות עם מגוון האפשרויות הפתוחות בפניהם ליישום שוויון בתחומי החיים השונים: עבודה, משפחה וחברה, תוך הגשמה עצמית מלאה של יכולותיהם וכישוריהם האינטלקטואליים והרגשיים.

5. הבהרת ייחודיותה של התכנית:

- למיטב ידיעתנו, תוכנית זו ללימודי מגדר הייתה חלוצה וראשונה להוראה לתלמידי תיכון. כפי שצינו בהרחבה בפרק התפיסה הרעיונית של התכנית, ייחודה של התכנית בא לידי ביטוי באלה:
- א. בהיותה תכנית המשלבת הקניית ידע עם פיתוח תפיסת עולם מגדרית שוויונית.
 - ב. בהיותה תכנית רב תחומית, המבוססת על היכרות עם עקרונות היסוד של לימודי המגדר ויישומם בחתך רחב על פני מגוון של תחומי דעת.
 - ג. בהיותה תכנית לימודים המעודדת פיתוח חשיבה וניתוח ביקורתיים.
 - ד. בהיותה רלוונטית ללומדים ולמציאות בה הם חיים.
 - ה. בדרכי ההוראה-למידה מגוונות הכוללות ניתוח אירועים, קטעי עיתונות, אירועים בחדשות, משחקי תפקיד, פרסומות וכל תוכן רלוונטי שמובא ע"י התלמידים או סגל ההוראה. בכך, תהפוך התוכנית מחד, לרלוונטית יותר לחיי התלמידים ומאידך, תאפשר להם לפתח מיומנויות חשיבה גבוהות אשר יסייעו להם לרכוש באופן הדרגתי מיומנויות החשובות לבוגר של שנות ה-2000.

6. מושגים ורעיונות מרכזיים

כזכור, הציר המארגן של תוכנית זו הינו זהות מגדרית. המושגים הקשורים ישירות לציר זה הם מין ומגדר, מיניות, מיננות, האחר, פמיניזם. בנוסף להלן המושגים **המרכזיים בלבד** השייכים לניתוח מזוית מגדרית של תחומי הדעת הנלמדים בתכנית. כך לדוגמה, פסיכולוגיה פמיניסטית, ניתוח סוציולוגי פמיניסטי, פמיניזציה של מקצועות, ותקרת הזכוכית נלמדים בחטיבת פסיכולוגיה ומגדר והמושגים הטרדה מינית, הטרדה מאיימת, חקיקת מגן והעדפה מתקנת השייכים ללימודי חטיבת משפט ומגדר.

- ❖ **מין ומגדר:** "מגדר" (gender) הוא הפרשנות החברתית להבדלים הביולוגיים בין המינים. תפיסות מגדריות וחלוקות מגדריות, שונות בין תרבויות ותקופות היסטוריות, דבר המעיד על

מקורן החברתית. המגדר הוא כינוי לתכונות ולדפוסי ההתנהגות המיוחסים לגברים ולנשים אשר מקורם בנורמות תרבותיות ובמוסכמות חברתיות. זאת, להבדיל מהמושג "מין" (sex) המתייחס לתכונות ביולוגיות המולדות והעוברות בירושה. המבנה המגדרי מבוסס על קוטביות. כל מגדר, נשי וגברי כאחד, הוא היפוכו של משנהו. מחקרים סוציולוגיים בתחום המגדר מלמדים כי מקור התכונות שהחברה המערבית ייחסה לנשים כאילו היו חלק מן הטבע שלהן (למשל, תלותיות, מטפלות, עדינות, שבריריות, היסטרייות, מפתות, בעלות מיניות מסוכנת, מוגבלות אינטלקטואלית וכיו"ב) נעוץ בעצם בהתניות חברתיות ובנורמות רווחות. מקור העוצמה של הפמיניזם בן זמננו הוא בכך שהוא מנתץ את את המיתוסים הקשורים בתפיסות הסטריאוטיפיות המגדריות המפלגות נשים.

לימודי מגדר עוסקים בניתוח הדימויים של גבריות ונשיות, אשר משמשים כאבני בניין של אי השוויון בין המינים.

❖ **מיניות (sexuality)** - כינוי לתהליך החברתי היוצר, מארגן, מביע ומנתב את התשוקה. אבי תורת הפסיכואנליזה, זיגמונד פרויד, הגדיר מיניות נשית כפסיביות מינית מטבעה. חוקרות פמיניסטיות החלו משנות השישים של המאה העשרים בתנופת מחקר ביקורתי, על קביעות אלה של פרויד. לטענתן פרויד התעלם מרגשותיה של האישה ומחוויותיה בתחום המין, וביטא את השקפותיו מנקודת חוויה ותצפית גברית בלבד. המיניות הנשית, לטענתן, הפכה לאמצעי שעבוד של נשים ולמכשיר שליטה בהן בידי הממסד הגברי, בעיקר בסוגיית הפריור (לידה, הפלה, זכות האישה על גופה ועוד). דפוסי המיניות, לדבריהן, **אינם מולדים**, אלא הם תוצר תרבותי – פוליטי, המעצב ומשפיע על חי הפרט ועל תודעתו. בסוגיית המיניות רווחים לרוב סטנדרטים כפולים: לגברים מייחסת התרבות טבע פוליגמי (ומקבלת בהבנה קשורים של גבר אחד עם נשים רבות וחוסר נאמנות לאישה אחת) ולנשים – טבע מונוגמי (ועל כן התרבות מתייחסת בצורה עוינת לאישה שיש לה מערכות יחסים רבות עם גברים ומתייגת אותה כ"זונה"). בנוסף על כך ובהקשר זה של סטנדרטים כפולים ראוי לציין כי לגברים מיוחס דחף מיני בלתי נשלט ולנשים מיניות פסיבית ותגובתית. השוואת מעמדן של נשים למעמדן של גברים בחברה מחייבת שינוי יסודי גם בתפיסת המיניות הנשית והגברית. עוד יצויין כי הוגות פמיניסטיות (מהזרם הרדיקלי) לא רואות את המיניות כאמצעי שיעבוד של נשים בלבד אלא אף מבינות את דיכוי הנשים כנובע מהצורך הגברי לנכס ולשעבד את המיניות הנשית.

❖ **"מיניות" (sexism)** – תפיסת עולם המקצה מעמד נחות ומשני לנשים בטענה שכך הוא סדר העולם מטבעו. תפיסת עולם זו מבוססת על הגדרות של תפקידים ותכונות הקשורים באופן בלעדי לאישה, בהסתמך על מינה הביולוגי וטבעה. השקפות סקסיסטיות עושות חלוקה בין דפוסי התנהגות המקושרים לגבר, לבין אלה המקושרים לאישה. תכונות חברתיות בעלות סטטוס גבוה מיוחסות לגברים וכן תפקידים שמבוצעים ע"י גברים נחשבים כתפקידים בעלי סטטוס גבוה. לפי השקפות אלה נשים תתוארנה תמיד בתפקידן כאמהות או כעקרות בית. סקסיזם פועל על פי העיקרון של הענקת סטטוס גבוה ויוקרה לגברים ולתפקידים והתכונות המיוחסים שלהם. עיקר המאבק הנוגע למושג "סקסיזם", הינו ביטול האפליה של האישה על

רקע מיני. חינוך לערכי שוויון בין המינים כרוך, לכן, בחשיפה של דפוסים סטריאוטיפים הקשורים למין (סטריאוטיפים מינניים) כפי שהם מופיעים בספרות ילדים, בספרי לימוד, בשירה, בפילוסופיה, בשפה, במשפט וברובדי התרבות השונים.

❖ **ה"אחר" (The Other, l'autre)** – מושג מפתח שטבעה הסופרת והפילוסופית הצרפתייה סימון דה בובואר, בספרה "המין השני" שיצא לאור בצרפת בשנת 1949 ותורגם מאז לשפות רבות. מושג זה בא להסביר את האופן שבו נתפסת האישה בחברה הפטריארכלית. לאורך התפתחות החברה האנושית הגבר הוא זה שהגדיר את האישה, מרכיבי זהותה ומקומה בעולם. הגדרות אלה ביטאו את תפיסתה של האישה בעיני הגבר ובהשוואה אליו. המין האנושי, טוענת דה בובואר, הוא, למעשה, המין הגברי והמושג הניטרלי, לכאורה, "אדם" הוא, בעצם שווה למושג "גבר". לעומת זאת, האישה לא נתפסה מעולם כיצור אוטונומי, ולפיכך הייתה תמיד מה שהגברים החליטו שטוב עבורה. דה בובואר ביטאה זאת באופן הבא: "האישה היא הלא מהותי לעומת הגבר שהוא המהותי. הוא הסובייקט המוחלט. היא האחר".

❖ **פמיניזם (Feminism)** – מונח המגדיר בו בזמן תנועה לשוויון זכויות הנשים ואידיאולוגיה הדוגלת במהפכה חברתית לשינוי פני העולם הפטריארכלי לאור ערכים מוסריים שוויוניים בין בני האדם.

הפמיניזם מבוסס על תפיסה שהאדם באשר הוא, מטבע בריאתו, הוא יצור חופשי בעל זכויות יסוד למימוש עצמו, לחופש ביטוי ולשליטה בחייו ובגורלו. נשים הן בני אדם השווים בכל לגברים וזאת על אף ההבדלים הביולוגיים הנתונים בין המינים. ההגות הפמיניסטית כוללת בתוכה גישות שונות, שהמשותף לכולן הוא התבססותן על ניסיון החיים של נשים ועל הפרספקטיבה שניסיון זה מעניק לנשים ביחס לעולם החברתי. ברבות השנים התהוו בתוך הפמיניזם זרמים שונים, ובכללם פמיניזם רדיקלי, תרבותי, ליברלי, שחור (בהקשר הישראלי – פמיניזם מזרחי), גלובלי, ואקו-פמיניזם.

❖ **פסיכולוגיה פמיניסטית** – רוב התורות הפסיכולוגיות מאז פרויד מאמצות את הסטריאוטיפים המיניים ומאפיינות לפיכך את הנשים כיצורים מביעי רגש ואת הגברים כיצורים מעשיים אינסטרומנטליים. בהסברים מהסוג הזה חסרה התייחסות למקורות ההבדל ולהשלכות של התנהגות תלוית-מין שכזאת. על רקע זה, תיאוריות פסיכולוגיות פמיניסטיות מתמודדות עם התפיסות וההגדרות של פרויד על המיניות. הן מראות כי הבדלים תלויי מין הינם תוצר של החברה, ולא תכונה מולדת. תיאוריות פסיכולוגיות פמיניסטיות מתמקדות בחברות תלוי-מין (sex-role socialization). קארן הורני, מחלוצות החוקרות הפמיניסטיות, אימצה את המושגים וההנחות של פרויד בדבר רמות המודעות, הקונפליקטים הרגשיים, ההדחקה וכו'. עם זאת חלקה על פרויד בדבר מרכזיות קנאת הפין בעיצוב אישיותן של הנשים. פסיכולוגית מרכזית בתחום הפמיניסטי הינה ננסי צ'ודוראו (Chodorow), המתעכבת בהרחבה על תהליך הבניית האישיות ומצביעה כי תהליך זה גורם לאישה להשתוקק למצות את פוטנציאל האימהות. היא מכנה תכונה זו "העצמי במסגרת של יחסי גומלין" (self in relationship). היא שואפת למיצוי פוטנציאל האימהות. תכונה זו מקנה לאישה כישורים לפיתוח יחסי גומלין.

במסגרת הדיון בפסיכולוגיה פמיניסטית יודגשו גם המושגים אנימה ואנימוס, הלקוחים מתורתו של קרל גוסטב יונג, ששימשו בסיס לתיאוריות פסיכולוגיות פמיניסטיות, וכן התיאוריה של הפסיכולוגית קרול גיליגן העוסקת בהרחבה בהתפתחות המוסרית של בנים ובנות.

❖ **ניתוח סוציולוגי פמיניסטי** - ניתוח של מודלים ומוסדות חברתיים העוסק בעיקרו בביקורת

הפטריארכיה, דהיינו ביקורת על המבנה החברתי המבוסס על שלטון האב הגברי (פטריארך=אב). בממסד פטריארכלי ניתנת עדיפות בחלוקת המשאבים החברתיים ובהקצאת המעמד בסולם החברתי לגברים על פני נשים. כחלק מפעולת הממסד הפטריארכלי נדחקים האינטרסים והזכויות של נשים לקרן זווית והן מודרות ממוקדי קבלת החלטות והקצאת משאבים בחברה, מפני שייצוגן שם לוקה בחסר. זאת, בעוד שמנגנוני ההשפעה החברתיים הגלויים והסמויים מן העין משרתים את קידום עניינם של גברים. תהליכי החברות בחברה הפטריארכלית מבטיחים את שעתוק המבנים הללו ושימורם לאורך זמן. נקודת התצפית הפמיניסטית בתחום מדעי החברה חושפת מנגנונים ומוסדות אלה ואת דרכי פעולתם בצורה ביקורתית הממחישה היטב את העוול שנגרם לנשים בשל כך. נקודת תצפית זו מרחיבה את המושג פוליטיקה ומראה כי תחולתו של מושג זה אינה רק בתחום הממסדי-שלטוני, כי אם גם במעגל חיי הפרט, לרבות ביחסים האינטימיים בין המינים. הביטוי המציין אבחנה זו הינו "האישי הוא הפוליטי" או "הציבורי הוא האישי". בהקשר זה נציין גם את המושג אנדרוצנטריות, דהיינו עקרון השליטה הגברי, הבא לידי ביטוי בחברה הפטריארכלית. מושג זה נטבע לראשונה ע"י שרלוט פרקינס גילמן בשנת 1911 והוא מבטא התבוננות בתופעות שונות מפרספקטיבה זכרית בלבד תוך התעלמות ממעשים ופעולות של נשים.

❖ **תקרת זכוכית** – מטאפורה הבאה לתאר את אפלייתן של נשים בשוק העבודה המודרני. בעוד

שבעבר הייתה אפלייתן של נשים בשוק העבודה גלויה ומוצהרת (משרות רבות היו חסומות בפני נשים בשל איסור חוקי לעסוק בהן או בשל אי קבלת נשים ללימודי מקצועות שונים, שכן שונה שולם לנשים ולגברים באופן מוצהר וכו'), הרי שבחברה המודרנית, הדוגלת בעקרון השוויון, חל איסור להפלות נשים במוצהר, ועל כן האפליה הופכת מגלויה לסמויה. ה"תקרה" החוסמת את דרכן של נשים עובדות לקידום מקצועי לא נעלמה אלא הפכה שקופה, "עשויה זכוכית". בין הגורמים לקיומה של תקרת הזכוכית ניתן למנות את קיומה של רשת תמיכה גברית, שלנשים אין עדיין מקבילה מתאימה לה, את תופעת ההטרדה המינית במקום העבודה, את החשש מקידום נשים בשל הריון ואמהות, וכן דעות קדומות לגבי נשים עובדות ויכולתן להתמודד עם תפקידים בכירים.

❖ **הטרדה מינית (Sexual Harassment)** – מושג שטבעה המשפטנית הפמיניסטית

האמריקאית, פרופ' קתרין מקינון, המתאר מכלול של התנהגויות בעלות גוון מיני כלפי נשים בניגוד להסכמתן, החל מהתבטאויות בעלות אופי מיני (בדיחות גסות, הערות הקשורות במין ובאיברי גוף אינטימיים של נשים), עבור דרך מעשים מגונים (נגיעות באיברים אינטימיים ללא

הסכמת האישה) וכלה בעבירות מין חמורות ממש ובסחיטת טובות הנאה מיניות מנשים ע"י בעלי מעמד ושררה במקום העבודה, במערכת יחסים של מטופלת-מטפל וכיו"ב. התנהגויות אלה נובעות מנורמות חברתיות שרווחו לאורך שנים במקומות עבודה, במסגרת השירות הצבאי ובמסגרות חברתיות נוספות. בארה"ב עלה הנושא לדיון ציבורי בזמתה של פרופ' מקינון, ששמה דגש על הטרדה מינית של נשים במקום העבודה. גם החוק האמריקאי שנחקק בעקבות זאת, עוסק במניעת התופעה במקומות עבודה, בהטלת אחריות על המעבידים ובפיצוי עובדות שהוטרו. הרציונל לכך הוא, אליבא דמקינון, שהטרדה מינית של נשים בעבודה מהווה גורם משמעותי באפלייתן בשוק העבודה ובמניעת קידומן בעבודה. בישראל נחקק בשנת 1998 החוק למניעת הטרדה מינית, תשנ"ח – 1998, הקובע כי הטרדה מינית ו/או התנכלות למוטרדת בעקבות תלונתה על הטרדה מינית מהוות עבירה פלילית וכן עוולה אזרחית שניתן לתבוע בגינה פיצוי כספי, גם ללא הוכחת נזק. כמו כן מטיל החוק חובה על מעבידים לקיים בירור ולנקוט צעדים נגד עובדים שהטרידו מינית נשים במסגרת עבודתם. החוק הישראלי, להבדיל מהחוק האמריקאי, אוסר על הטרדה מינית בכל מסגרת חברתית, ואינו מגביל עצמו רק להטרדה במקום העבודה (אם כי הטרדה של עובדת ע"י הממונה עליה בעבודה זוכה להתייחסות מיוחדת בחוק). החוק, שהוא אחד המתקדמים בעולם מסוגו, גרר גל ביקורת חברתית ומשפטית. המבקרים את החוק טוענים כי מדובר בשינוי חברתי שטרם הוטמע בחברה, וכבר הפך לאיסור פלילי, הגורר סנקציות כבדות משקל כלפי גברים שעדיין לא הבינו כי "כללי המשחק השתנו".

בהקשר זה נציין כי פרופ' מקינון רואה קשר בין סוגיית ההטרדה המינית כלפי נשים לסוגיות של פורנוגרפיה ותקיפה מינית של נשים בכלל. לטענתה תופעות אלה הינן כלים לדיכוי נשים בחברה, ובעקבותיה מחזיקות בעמדה זו גם הוגות פמיניסטיות נוספות הנמנות על זרם הפמיניזם הרדיקלי.

❖ **הטרדה מאיימת (Stalking)** – תופעה חברתית, המהווה לעיתים קרובות גורם מנבא

להופעתה של אלימות כלפי נשים, ובמקרים קיצוניים גם רצח נשים ע"י בני זוגן, המכונה לעיתים בתקשורת "רצח על רקע רומנטי". הטרדה מאיימת כוללת מעקב צמוד של בן הזוג אחרי בת זוגו (פיזי או באמצעות טלפון או אמצעי תקשורת אחרים), דרישה לשלוט במעשיה ולקבל מידע מלא על התנהלותה ועל סדר היום שלה, במיוחד כאשר היא אינה במחיצתו, איום בהתאבדות או במעשה אלימות אם בת הזוג תעזוב ותסיים את הקשר הזוגי, ועוד. ההטרדה המאיימת של בן זוג כלפי בת זוגו או כלפי בת זוג שנפרדה ממנו, נובעת מתחושת בעלות ורכושנות של הגבר כלפי האישה, וחוסר יכולת להתמודד עם היותה אדם חופשי המקבל החלטות עצמאיות באשר לחייו. הטרדה מאיימת יכולה להופיע גם מצד גבר שאינו מוכר לאישה כלל, המנסה לכפות עליה באמצעות ההטרדה המאיימת ליצור עימו קשר זוגי בניגוד לרצונה. במקרים אלה הגבר הזר בד"כ עוקב אחרי האישה, מתקשר אליה לעיתים קרובות, שולח מכתבים ופרחים וכאשר הוא נתקל בגילויי התנגדות מצידה, הוא מאיים כי יפגע בה לרעה. גם במקרים כאלה עלולה ההטרדה המאיימת להסתיים בפגיעה פיזית באישה, ועל כן נוצר צורך חברתי להתמודד עם תופעה חמורה זו. לשם כך נחקק בישראל החוק למניעת הטרדה

מאיימת, תשס"ב – 2001, המקנה לבית המשפט סמכות ליתן צו האוסר על המטריד ליצור כל קשר עם המוטרדת. הפרת הצו יכולה לשמש עילה למעצר המטריד.

❖ **חקיקת מגן** – חקיקה שמטרתה להגן על זכויות של מגזרים חלשים ופגיעים בשוק העבודה, שבהתנהלות רגילה של יחסי עובד-מעביד ללא התערבות המחוקק, יסבלו אפליה מבחינת שכרם ותנאי עבודתם, ואשר עלולים להיות חשופים לניצול מסוגים שונים במקום העבודה. נשים עובדות הינן אחד המגזרים הפגיעים הללו, ועל כן נוצר צורך לחוקק חוקי מגן שמטרתם להבטיח את שוויון של נשים בעבודה. פגיעותן של נשים בעבודה נעוצה גם בסיבות הקשורות להריון, לידה ואמהות, אך גם בסיבות הקשורות בדעות קדומות כלפיהן כמגזר חברתי נחות יחסית לגברים. בין חוקי המגן שנחקקו להגנת נשים בישראל ניתן למנות את חוק שוויון הזדמנויות בעבודה, תשמ"ח – 1988, חוק שכר שווה לעובד ולעובדת, תשנ"ו – 1996, חוק גיל פרישה שווה לעובד ולעובדת, תשמ"ז – 1987 וחוק עבודת נשים, תשי"ד – 1954. חקיקה זו אוסרת אפליית נשים בקבלתן לעבודה, בשכרן, בקידומן ובהזדמנויות הניתנות להן בעבודה, וכן אוסרת לפטרן או לפגוע בתנאי העסקתן בשל הריון, לידה ואמהות.

❖ **העדפה מתקנת (Affirmative Action)** - כלי חברתי ומשפטי, שמטרתו לצמצם את אי השוויון בין נשים לגברים מבחינת ייצוגן במוקדי קבלת ההחלטות בחברה ובחיים הציבוריים. מאחר שבמשך דורות של התפתחות החברה והציביליזציה נשים לא לקחו חלק בזרם החיים המרכזי (במישור החברתי, בחיי העבודה והכלכלה, בחיים הציבוריים וכיו"ב) והודרו ממוקדי קבלת ההחלטות בחברה, השגת השוויון אינה פעולה הניתנת להגשמה פורמלית בטווח קצר ע"י חקיקה המבטאת עקרונות יסוד של שוויון. מנגנוני ההשתקה והאפליה כלפי נשים חלחלו לכל רקמות החיים וכדי לחולל שינוי במצב זה, יש צורך, לפחות בשלב ביניים, לסייע לנשים להגיע למוקדי קבלת ההחלטות באמצעות העדפה מתקנת, דהיינו ליצור מצב שבו מקומן של נשים בפורומים אלה מובטח, והן זוכות להעדפה מסוימת על פני גברים בדרכן לשם. בהתבסס על ניסיון שנצבר בעולם המערבי (ובייחוד בארצות סקנדינביה), ניתן להניח כי העדפה מתקנת הינה אמצעי לקידום נשים בשלב ראשון בלבד, ומטרתו למעשה לתת הזדמנות לנשים להגיע לתפקידים ולעמדות בכירים, שהדרך אליהם הייתה חסומה בפניהן. ההנחה היא, כי לאחר תקופת ניסיון במילוי התפקידים בפועל, יוכל ציבור הבוחרים, והחברה בכלל, להתרשם מכישוריהן של הנשים הממלאות תפקידים אלה, ובהתאם לכך ניתן יהיה לצמצם בהדרגה את השימוש בהעדפה מתקנת. בתחום הפוליטי נעשה שימוש בשוויון מקום לנשים ברשימות המתמודדים. בתחום החיים הציבוריים והמשפט הציבורי והמנהלי ניתן למצוא חוקים המחייבים את המדינה למנות מספר מסוים של נשים כחברות בדירקטוריונים של חברות ממשלתיות וגופים ציבוריים, להעדיף נשים בעלות כישורים שווים לאלה של גברים בתפקידים בשירות הציבורי הכרוכים במינוי ועוד. המתנגדים לעקרון ההעדפה המתקנת טוענים, כי אין זה הוגן ונכון לפתור בעיה של אפליית מגזר חברתי אחד ע"י אפליית מגזר אחר, וכי יש לאפשר לתהליכים החברתיים להתרחש בקצב הרגיל שלהם עד שהחברה תטמיע עמדות ותפיסות עולם שוויוניות בקשר לנשים. עוד נטען, כי העדפה מתקנת פוגעת בנשים עצמן, מאחר שהיא גוררת פקפוק בכישוריהן המקצועיים או הפוליטיים, ומתבצעת, במידה רבה, על בסיס שיוכן המיני.



פמיניזציה של מקצועות – תופעה הקשורה לשוק העבודה המציינת קבוצת מקצועות שעיקר העובדים בהם הן נשים. המדובר במקצועות סיעוד, חינוך, רוחה (מקצועות המכונים "הגטו הורוד"). לתופעה זו הסברים שונים הקשורים, בין היתר, לתפיסת האישה כמפרנסת שניה, למחויבות נשים לטיפול בבית ובילדים ולכן ליום עבודה קצר ולנטייתן הטבעית והנרכשת של נשים לעסוק בתחום הטיפול בזולת, בגידול ובחינוך ילדים וכדומה. ניכר, כי כאשר מקצוע מסוים עובר תהליך של פמיניזציה, רמת השכר יורדת ויוקרת המקצוע מתעמעמת (אם כי יתכן גם שהתהליך הפוך – דהיינו עם ירידה ברמת השכר במקצוע וקיצור יום העבודה בהתאם, הופך המקצוע לאטרקטיבי עבור נשים).



פמיניזם ליברלי – מתוך הזרמים השונים של הפמיניזם נחשב הפמיניזם הליברלי לראשון ופורץ הדרך שבהם. הוא צמח מתוך תנועת הליברליזם הכללית שהחלה להתבסס במאות ה-17 וה-18. כחלק מתנועת הליברליזם, הוא קבע כי קיים דפוס התנהגות רציונלי אשר כולל יעדים אישיים של הפרט. הוא עומד בניגוד למודלים קודמים בהם הגברים היו האקטיביים והם היחידים שפיתחו קריירה אישית אל מול הנשים הפסיביות שהיו מעוניינות בהקמת משפחה והיו תחת חסותו של הגבר מבחינה כלכלית ומעמדית. המחשבה הליברלית מתארת אדם תבוני – רציונלי. בתחילת דרכה תיארה חשיבה זו את האדם הרציונלי כגבר לבן. הגדרה זו אינה כוללת נשים כי הן לא נתפסו כרציונליות אלא כחסרות יכולת לקיים בחירות תבוניות. לכן, בשלביה הראשונים של המהפכה הליברלית לא היה לנשים זכות בחירה, זכות החזקת קניין ויכולת התנהלות במרחב הציבורי במובן של עבודה בכל מיני מקצועות. תפיסה זו נעלמה ובמקומה הופיעה בהלך החשיבה הליברלי השאיפה להענקת זכויות לנשים, כחלק בלתי נפרד מרעיון הליברליזם. הבקורת על הפמיניזם הליברלי היתה כי זרם זה מציב את הגבר כמדד לפיו יש להתיישר. על כן אם אשה רוצה להצליח בעבודה, עליה לעבוד כמו גבר.



פמיניזם רדיקלי – מטרתו לשנות את פני החברה מהשורש בכל הקשור למעמדן של נשים. לטענת הזרם הרדיקלי מקור אי השוויון הוא בעובדה שאנו חיים בחברה פטריארכאלית שנשלטת ע"י גברים אשר שולטים בנשים באמצעות דיכוי החופש שלהן, המיניות שלהן וכו'. על פי גישה זו "האישי הוא הפוליטי" ולכן על מנת להשיג שוויון בזירה הציבורית (שוק התעסוקה וכו') יש להשיג שוויון בתוך הבית. הפמיניזם הרדיקלי העלה שאלות בנוגע להטרדה מינית, תקיפה מינית, אונס בתוך המשפחה, זנות וכו'. המושג "נשיות" בזיקה לפמיניזם הרדיקלי מציב את עצמו כהפך מה"גבריות" הפטריארכאלית אך אינו מתיימר להיות ייחודי או בלבדי לנשים. נשיות אינה תכונה מולדת אלא אוסף תכונות הנלמדות בתהליך החברות.



פמיניזם תרבותי – הטעון המרכזי של גישה זו הוא שעקב חינוך שונה ועקב הקצאת תפקידים שונים, נשים וגברים מפתחים אופני חשיבה ותפיסה שונים כולל תפיסה שונה של צדק ומוסר.



פמיניזם שחור – זרם המבקש לנטוש את התפיסה הפמיניסטית האוניברסלית הלבנה אשר יוצרת זהות כוללת בעוד הפמיניזם השחור טוען כי לנשים השחורות סדר יום שונה מאשר לנשים הלבנות. סדר יום זה נובע מסיפור חיים שונה המכיל בתוכו הדרה, דחיקה לשוליים ושקיפות חברתית ותרבותית. אשר על כן על הנשים השחורות להכיר בכך שהן אינן יכולות לראות את מכלול סדר היום הפמיניסטי מתוך זיקה והשתייכות לקטגוריה החברתית ההגמונית ולהתעלם מקטגוריות אחרות של נשים שקופות ומודרות.

- ❖ **פמיניזם מזרחי** – מצביע על הקשר ההדוק הקיים בישראל בין הגורם המעמדי לגורם האתני ובכך מבקש לחבר בצורה הדוקה וממוקדת יותר בין השיח אודות המזרחיים והשיח אודות הנשים בישראל. הפמיניזם המזרחי מבקש להבחין בין הקטגוריה "נשים מזרחיות" לבין קטגוריות אחרות בתוכן הן נבלעות, היינו, "מזרחיים" ו"נשים" ולתת ביטוי להיבטים השונים והמיוחדים של זהות הנשים המזרחיות. לטענת זרם זה לנשים המזרחיות ישנו סיפור חיים שונה מאשר לנשים האשכנזיות. סיפור חיים זה כולל מוכפפות לא רק לעצם היותן שייכות לקטגוריה "נשים" אלא גם מהיותן שייכות לקטגוריה "מזרחיים".
- ❖ **אקו פמיניזם** – גישה המורכבת מאקולוגיה ופמיניזם. האקו פמיניזם מצביע על הקשר בין המערכת הקפיטליסטית לזו הפטריארכלית באופן ניצולן את אוכלוסיות הנשים, את תושבי העולם השלישי ואת משאבי הטבע. משנתו העיקרית של האקו פמיניזם היא קיומו של קשר הדוק בין דיכוי נשים ובין פגיעה בטבע. הטענה היא שכל יחסים אי-שוויוניים כגון סקסיזם וגזענות נובעים מאותה הבניה מחשבתית הנחשבת גברית ומתבטאת בניצול הסביבה והשתלטות חסרת אחריות על הסביבה.
- ❖ **הגל הראשון** – של התנועה הפמיניסטית, החל בארה"ב ב-1840 כאשר נשים שהתנגדו לעבדות השוו בין הדיכוי של הנשים האמריקאיות לדיכוי של השחורים. המטרה העיקרית של התנועה באותה התקופה הייתה השגת זכות בחירה. המטרה הושגה ב-1920 אבל הנשים נשארו עדיין מקופחות.
- ❖ **הגל השני** – קם בשנות ה-60 של המאה ה-20, והדגיש את הדמיון בין המינים. התנועה שמה לה למטרה להוכיח כי נשים אינן שונות מגברים ביכולות ובכישורים שלהן. הן טענו כי השליטה של הגברים במשאבים החברתיים מנציחה את הקיפוח ומונעת את הצלחת הנשים ומימוש הפוטנציאל שלהם. עיקר המאבק היה בקידום שוויון הזדמנויות (בעיקר שכר שווה והזדמנויות תעסוקה).
- ❖ **הגל השלישי** – (שנות ה-80) הדגיש את קיום ההבדל בין נשים וגברים. בכך למעשה גל זה מאופיין בגישה חדשה למגדר ולפמיניזם. מבחינה רעיונית הכוונה היא כי המהות הנשית נבדלת מזו הגברית. גל זה איפשר התבוננות על התיאוריות הגבריות שהחסירו את הקול הנשי מזוויות ראייה חדשה אבל הרעיון המסורתי של שני מינים עם עליונות גברית נשאר.

7. אסטרטגיות למידה והוראה

אסטרטגיות ההוראה והלמידה של תוכנית לימודי המגדר ישאפו לפתח ולעודד חשיבה ולמידה עצמאיות. תוכנית הלימודים, כפי שהוצגה לעיל היא אינטרדיסציפלינרית. מתוך כך אסטרטגיות ההוראה תהיינה מסורתיות/פרונטליות (בשל אילוצי זמן) וחלופיות (להדגשת מעורבות הלומדים) כאחת. אסטרטגיות ודרכי הוראה ולמידה מגוונים המתאימים ללומד היחיד מאפשרים מימוש מטרות ההוראה תוך התייחסות למרכיבי השונות המבחינים בין הלומדים (בלום 1987). בחלק

מהשיעורים חומר הלימוד יהיה מובנה על פי מבנה הדעת של הדיסציפלינות, אחיד לכל הלומדים ועל פי שלבי השיעור הפרונטאלי, בחלק מהשיעורים הלומדים ייחוו התנסות חווייתית ויקבלו אחריות על הלמידה על מנת לטפח ייחודיות והתייחסות למרכיבים השונים המבחינים בין בני אדם, ובחלק מהשיעורים תהליך הלמידה יהיה שיתופי תוך קיום יחסי גומלין והידברות בין הלומדים לבין עצמם.

להלן מקבץ שיטות הוראה ולמידה שיעשה בהן שימוש במהלך הלימודים:

1. **שיטת הביאור:** (Expository Mode) גופי הידע הבסיסיים ועקרונות מרכזיים בתחום הדעת יהיו את תשתית ההוראה של המורה אשר יבהיר, יבאר ויסביר אותן תוך פירוקן ליחידות קטנות. כמקור ידע מרכזי (לפחות בתחילתה של התוכנית) התקשורת והאינטראקציה תהינה מילוליות במרבית הזמן. לצורך כך אמצעי ההוראה יהיו בעיקר ספרים, סרטים, שקפים, מצגות וכו'.
2. **שיטת הפעלתנות:** התלמידים יהיו פעילים בדיון ובהצבת הסוגיות המשמעותיות הנובעות מנושא טעון כשוויון בין המינים. בכך תוגבר ההשתתפות הפעילה של הלומדים בתהליך הלמידה תוך הדגשת תרומת כל אחד מהלומדים לתהליך. יתר על כן האפשרות לחלוק מידע, דעות ורעיונות בנושא המגדר יאפשר להעלות נקודות מבט שונות ולהאיר את הלמידה.
3. **סרטים:** כמעט בכל פרק בתכנית הלימודים כללנו שימוש בסרטים הממחישים את הנושא הנלמד, ומפגישים בדרך חווייתית את התלמידים עם התופעה. התלמידים יצפו בסרטי תעודה המיועדים להציג את הנושא בצורה תמציתית ובהירה ובסרטי קולנוע שלאחריהם יתקיים דיון על בסיס שאלון צפייה שימלא ע"י התלמידים.
4. **קטעי עיתונות ומאמרים:** התנסות בקריאה של עיתונות כתובה המספקת מקור ליישום החומר הנלמד וכן קריאת מאמרים יסייעו להבין תופעות מגדריות במציאות החברתית בת זמננו. בהדרגה יידרשו התלמידים לקריאה ביקורתית ולניתוח הכתוב.
5. **אתרי אינטרנט:** במסגרת מטלות הלמידה יופנו התלמידים גם לאינטרנט כדי ללמוד ולהכיר את המגוון הרחב של אתרים העוסקים בהיבטים השונים של מעמד האישה בחברה.

אסטרטגיות הלמידה הנגזרות מאסטרטגיות ההוראה שלעיל, ישאפו לעצב לומדים המבינים את התכנים, פעילים ומעורבים בתהליך הלמידה בעזרת שאלות, דיונים וביצוע מטלות. לצד הלמידה המסורתית, תתבצע גם למידה שיתופית המובילה למודעות עצמית גבוהה, הבנה טובה יותר של הנלמד ושיחות ודיונים שרמתם גבוהה יותר (Johnson, 1990).⁵

8. דרכי הערכה

תינקט הפרדיגמה הפסיכומטרית שמקורה בתפיסה הפוזיטיביסטית המתמקדת באובייקטיביות. כיוון שהתוכנית היא ייחודית השימוש בפרדיגמה הפסיכומטרית תאפשר השגת קונצנזוס לגבי המשמעות של היעדים הנלמדים ותיקוף המבחנים. נובע מכך כי אסטרטגיית ההערכה תהיה כמותית. הערכת

⁵ Johnson, D.W., R.T. Johnson and E.J. Holubec. 1990. *Circles of Learning*, 3rd ed. Edina, Minn: Interaction Book Company

התלמידים במהלך השנה תתמקד בעיקר בכתיבת עבודות שונות בהם ייבחן הידע וההבנה של יחידות הלימוד השונות. בסיום הלימודים, התלמידים ייגשו לבחינת בגרות (פנימית) שאלון הבגרות יהווה 70% מהציון ועבודות מסכמות בחטיבות משפט ומגדר וספרות ומגדר יהוו 15% מהציון כל אחת. העבודה במשפט ומגדר תתמקד בניתוח בקורתי של פסק דין מרכזי. הניתוח יתייחס להיבטים הנרטיביים של התיאור העובדתי, לפן הערכי הסמוי בפסיקה, ויכלול השוואה תרבותית לטקסטים נוספים – משפטיים ואחרים. פסק הדין ייבחר מדי שנה. העבודה בספרות ומגדר תתמקד בקריאה ביקורתית של טקסט ספרותי או טקסט מן התרבות הפופולרית ביחס ליצירות ספרותיות או מיתולוגיות שנלמדו בכתה, תוך שימוש בתיאוריות הפמיניסטיות שנלמדו בכיתה י"א. טקסט מושא העבודה ייבחר מדי שנה.

8.1 מבנה המבחן

לבקשת היחידה לתכניות לימודים ייחודיות שונה מבנה המבחן והוא יהיה כדלקמן :
המבחן יהיה בנוי מארבעה פרקים :

פרק ראשון – אנסיין : בפרק זה התלמידים יבחרו אנסיין (אחד משניים) אשר יחייב חשיבה וניתוח אינטגרטיבי ושילוב בין תחומי הדעת השונים שנלמדו.
פרק שני – ספרות ומגדר : התלמידים ישיבו על שאלה גדולה אחת (לבחירה מתוך שתיים).
פרק שלישי – משפט ומגדר : התלמידים ישיבו על שאלה גדולה אחת (לבחירה מתוך שתיים).
פרק רביעי – פסיכולוגיה וסוציולוגיה של המינים : התלמידים ישיבו על שאלה גדולה אחת (לבחירה מתוך שתיים).

כל אחת מהשאלות מזכה לניקוד של 25 נקודות. הסרטים שנלמדו ונותחו במהלך השנה ישולבו בשאלות השונות במבחן (בהתאם למבנה הלימודים, כאמור בסעיף 2.1 דלעיל).

הערכה שוטפת

באשר להערכה השוטפת, הציון בכל מחצית בכיתה י"א יהיה על פי ההרכב הבא :

המרכיב	סמסטר א	סמסטר ב
2 עבודות	$80\% = 2 * 40\%$	$80\% = 2 * 40\%$
עבודות כיתה	$10\% = 2 * 5\%$	$10\% = 2 * 5\%$
הבאת קטעים רלוונטיים (עיתונות, וידאו וכו')	בנוס עד 10 נקודות (תלוי בכמות ובאיכות החומר)	בנוס עד 10 נקודות
השתתפות בדיונים	עד 10%	עד 10%
סה"כ	100%	100%

בכיתה י"ב הציון יינתן בהתאם למתווה הבא :

המרכיב	סמסטר א	סמסטר ב
עבודות בית	40% (העבודות כוללות כגון קריאת פסקי דין ; גיבוש עמדה ערכית מנומקת לגבי דילמה משפטית ערכית אשר הוצגה בכיתה (כגון חזקת הגיל הרך)	40% (העבודות כוללות קריאה בקורתית של טקסטים ; ניתוח יצירות לפי שאלות מנחות
השתתפות פעילה בכיתה	15%	15%
הבאת קטעים רלוונטיים (עיתונות, וידאו וכו')	בנוסף עד 10%	10% (התלמידות מקבלות מטלות של איתור והבאת קטעים טלוויזיוניים בהם מהדהדות יצירות קלאסיות שנלמדו בכיתה)
ביצוע מטלות צפיה לגבי סרטים שנצפו בכיתה	3 דוחות $10\% \times 3 = 30\%$	2 דוחות – 20%
השתתפות פעילה בכיתה במהלך הצפייה בסרטים ובסיומה	15%	15%
סה"כ	100%	100%

9. המספר הכולל של יחידות הלימוד בתוכנית

התוכנית מיועדת לתלמידים הלומדים בחטיבה העליונה ומטרתה להביא למודעות התלמיד את חשיבות השוויון בין המינים. בבסיס שיקול הדעת של הכנת התוכנית לתלמידי החטיבה העליונה עמדה העובדה, כי למעשה הלימודים בחטיבה זו הם ההזדמנות האחרונה של **מערכת החינוך בכלל ושל תיכון "הראשונים" בפרט** לחשוף בפני התלמידים נושא כה רגיש ובעל חשיבות ממדרגה ראשונה. בעצם הצגת נושא המגדר כיחידות לימוד לבחירה, אנו רואים אמירה חשובה שהמסר בה רב. כיוון שהתוכנית כוללת "מניפה רב-תחומית", המושתתת על בסיס רחב של מושגי יסוד ותיאוריות רלוונטיות, נראה לנו אך טבעי לפרוס את הלימוד על פני שנתיים ובכך לעזור לתלמידינו להטמיע את החומר הנלמד, להתמודד ולהתלבט בו, בתקופה בה הלומדים עצמם מעצבים ומגבשים את זהותם ואישיותם.

התוכנית כוללת 2 יח"ל. 2 יח"ל אלו יצטרפו לעוד 2 יח"ל בפסיכולוגיה. מצאנו לנכון לבחור בפסיכולוגיה כתחום המשלים את לימודי המגדר שכן בתוכניתנו יש התייחסות לחשיבות השונות הנלמדות בפסיכולוגיה (כללית/התפתחותית/חברתית). פרקי תוכנית הלימודים בפסיכולוגיה כוללים לימוד של התיאוריה הפסיכואנליטית, תיאוריית הלמידה החברתית והתיאוריה הקוגניטיבית. מצאנו לנכון להשלים לתלמידים תיאוריות מגדריות אשר מציגות זרמים אלו. בנוסף על כך, תוכנית הלימודים בפסיכולוגיה עוסקת גם בפסיכולוגיה התפתחותית וכהשלמה לתמונה מקיפה יותר של הנושא תוכנית הלימודים במגדר עוסקת בהתפתחות הזהות המגדרית כמו גם התנהגות מילולית ולא מילולית. המשלים לחטיבת הפסיכולוגיה החברתית (בתוכנית לימודי הפסיכולוגיה) בא לידי ביטוי בפרקי התוכנית אשר עוסקים בהשפעת המגדר על עולמנו החברתי וכן הנושא של מגדר ומשפחה. נציין כי "גבריות" ו"נשיות", בהיבטם האישיותי, מבוססים על ההבדלים הפסיכולוגיים בכלל ועל הסביבה בפרט.

תוכנית הלימודים מדגישה תכונות אישיות סטריאוטיפיות (המבדילות בין גברים לנשים). בתוכנית ניתן מקום להכרת והבנת התהליכים ההיסטוריים שאפיינו את התפתחות החשיבה המגדרים והפמיניזמים השונים.

כתיבת עבודה עיונית (בנושא המגדר או בפסיכולוגיה) תהווה את יחידת הלימוד החמישית ובסך הכל 5 יח"ל ב-מדה"ח. כאמור, זכות התלמידים לבחור בכתיבת עבודה עיונית (הנקודה החמישית) במקצוע לימודי המגדר ועל כן מי שיבחרו בכך עבודתם המחקרית תעשה על בסיס לימודי המגדר בכיתות י"א ו-י"ב.

מהאמור לעיל נובע כי התוכנית כוללת 180 שעות: 90 שעות בכל שנת לימודים.

להלן פירוט השעות על פי שנים:

י"א:

פרק ראשון: למה אנחנו מתכוונים בלימודי מגדר	15 שעות
פרק שני: בנות ובנים למרות ההבדלים כולנו שווים	70 שעות
הערכה: נתינת העבודות והסברים נלווים	5 שעות
סה"כ	90 שעות

י"ב:

פרק שלישי: לימודי משפט במגדר	40 שעות
פרק רביעי: ומאז הם חיו באושר ועושר-אגדות מיתוסים ומעשיות	40 שעות

פרק חמישי: היבטים מגדריים בקולנוע⁶

הערכה: נתינת עבודות והסברים נלווים

10 שעות

סה"כ 90 שעות

10. ביבליוגרפיה לתלמיד:

- אברבנאל, נ. (1994) **חוזה ולילית – סיפור הבריאה בתנ"ך – מדרש חז"ל**. אוניברסיטת בר-אילן
- אלתרמן, נ., **ספר השירים**. הוצאת הקיבוץ המאוחד
- אנדרסן, הנס כריסטיאן, **היפהפיה הנרדמת, בת הים הקטנה**
- באום, ד., אמיר, ד. (עורכות) (2002) **ללמוד פמיניזם** הוצאת הקיבוץ המאוחד
- בוגוש, ר. ודון יחיא, ר. (1999). **מגדר ומשפט – אפליית נשים בבתי המשפט בישראל**, בילסקי, **מהגנה עצמית להגנת העצמיות**, פלילים ו'
- בילסקי, ד., **מהגנה עצמית להגנת העצמיות**, פלילים ו'
- בראל, צ. ונוימאיר, מ. (1996), **מפגשים עם הפסיכולוגיה: פסיכולוגיה התפתחותית**. הוצאת רכס, אבן-יהודה
- ברוך, מ., (עורכת), 1998. **אל תנשקי את הצפרדע, סיפורים פמיניסטיים לילדים ולהורים**, הוצאת ידיעות אחרונות
- גולדברג, ב., (2001) **סעודה ארצית**. הוצאת קשב לשירה
- גילולה, ד. (1997) **תדמית האשה בספרות יוון העתיקה**, א.ת.א: הפקולטה לאומנויות
- האחים גרים (לעברית: שמעון לוי), **סינדרלה**
- הוקס, ב., (2002) **פמיניזם זה לכולם**. הוצאת פרדס
- הסידוס (לעברית: שבתאי, א.), **עבודות וימים**. הוצאת שוקן
- וולף, ו., (2004) **חדר משלך**. ידיעות אחרונות: חמד
- זרחי, נ., (1997) **הספר הגדול של נורית זרחי**, הוצאת עם עובד.
- מלאך-פיינס, א. (1998). **פסיכולוגיה של המינים** האוניברסיטה הפתוחה, כרכים א – ב, רמת אביב
- משוניס, ג'י. (1997) **סוציולוגיה האוניברסיטה הפתוחה**
- נוה, ח., הרצוג, ח. ולובין, א. (עורכות) **ללמוד פמיניזם: מקראה** (2006) הוצאת הקיבוץ המאוחד
- נוה, נ. אלעד, ר. ורן, א. (2003) **סוציולוגיה: במעגלי החברה, מוסד המשפחה**,
- ערן, ע., רמון, ע. ושבית, ט. (עורכות) (תשס"א) **הצלע השלישית: היחס אל האישה במשנה, בהגות ימי הביניים ובשירת נשים בת זמננו**. תל-אביב: מופת
- פרו, שארל, **כיפה אדומה**
- קמיר, א. (2002) **פמיניזם, זכויות ומשפט** אוניברסיטה משודרת, הוצאת משרד הבטחון,
- רביקוביץ, ד., **סינדרלה במטבח**
- רואלד דאל, ב., (לעברית: נימה קרסו), 1997. **חרוזים נלווים [שש אגדות קלאסיות בלבוש חתרני]**, הוצאת מודן
- שבתאי, א. (מיוונית) **פילומלה, ארכנה**

⁶ שעות ההוראה של קולנוע הועברו בהתאמה לחטיבות השונות: ראו עמ' 4 סעיף 2.

שלו, מ., הדודה מיכל, עם עובד
שלו, מ., אבא עושה בושות, הוצאת כתר
תירוש, י., זה היה סיפור של אונס. לא יותר. משפטים, ל"א, 579
שמעיה, צ. (1998). "ביקורת פמיניסטית על תפקידי המינים במעשיות המסורתיות",

מאמרים/חוזרים/עיתונות

הד הגן, נ"ד/ספטמבר 1989
חוזר מנכ"ל ס"ג4(ד), 1 דצמבר 2002
"הארץ" מוסף האלף, 31 בדצמבר 1999

אתרי אינטרנט

הלמ"ס: <http://www1.cbs.gov.il>
בננות: www.BANANOT.COM
נש"ר: www.wol.co.il
Bzb: www.BZB.co.il
יופי: www.ypfi.co.il
בעיקר נשים: WWW.IWOMEN.CO.IL
את: http://IMAGES.MAARIV.CO.IL/CACHE/NP_21.HTML
נשים צעירות-ניסן: WWW.NISAN.ORG
ערוץ האישה: WWW.WOMANLINE.CO.IL
התעללות: WWW.GEOCITIES.COM/ABUSED
Smile & Act Nice: WWW.SMILEANDACTNICE.COM

רשימת סרטים

- ❖ בילי אליוט
- ❖ לרכב על הליתן
- ❖ חולה אהבה משיכון ג'
- ❖ אגדה פמיניסטית
- ❖ הבחור של שולי
- ❖ שושנת קהיר הסגולה
- ❖ שושלת אנטוניה
- ❖ עגבניות ירוקות מטוגנות
- ❖ תלמה ולואיז

- ❖ ברדל
- ❖ אשה יפה
- ❖ מה עובר על גילברט
- ❖ מלאכיות מברזל
- ❖ ארץ קרה
- ❖ גבירתי הנאווה (קטעים נבחרים)
- ❖ סינדרלה/מולאן/היפה והחיה/שרק/מרי פופינס/פוקהונטס/ בית הים הקטנה/היפהפיה הנרדמת
- ❖ כיפה אדומה הסיפור האמיתי
- ❖ הנאשמים

תוכניות טלוויזיה

- ❖ פרקים מהסדרה מין גבר מין אישה
- ❖ פרו ורבו – כתבת תחקיר
- ❖ הדרדסים – פרק 1

שאלון עמדות

לפניכם רשימת היגדים מראיון (שהתפרסם במוסף האלף עיתון הארץ 31.12.99) עם נערות בנות 12-14 הלומדות בחינוך הממלכתי ביישובים קרית אונו, בת-ים, קבוץ יראון, מושב מכמנים, רמת-גן, תל-אביב, ראשון לציון ורמת השרון.

קראו את כל ההיגדים, בחרו בחמישה היגדים שברצונכם להגיב אליהם במליאה ורשמו בקצרה את התייחסותכם לכל אחד מההיגדים שבחרתם.

❖ "...אין לי שום בעיה עם זה שהבנים הם ג'ימס בונדים והבנות נערות ג'ימס בונד שרוצות שמישהו יציל אותן. זה בסדר גמור בעיני..."

❖ "...גברים התחילו להרגיש מאוימים מזה שנשים מצליחות, אז כדי למנוע את ההתקדמות של נשים הם מפעילים כוח..."

❖ "...בנות יותר מנומסות, עדינות ותרבותיות מבנים. הבת בוכה הבן לא. הבן הוא זה שמרגיע, לא מרגיעים אותו. גם אם הוא עצוב הוא לא מראה את זה..."

❖ "...הבנים בכיתה כל הזמן אומרים שהם רוצים להיות מנתחים פלסטיים, בגלל שיש בזה מגע עם חזה נשים. אני עונה להם שאני רוצה להיות רופאה בקליניקה און..."

❖ "...רק נשים מסוגלות לגרום לגברים להרביץ להן, ולכן הן אשמות כשזה קורה. זאת אף פעם לא רק אשמתו של הגבר שמרביץ..."

❖ "...יש בנים שהם לא באמת אגרסיביים, אבל רוצים לעשות רושם ולכן הם מדברים בגסות ובחוצפה. הם מסוגלים להגיד שאישה היא גוש בשר שנועד לשרת את הגבר. זאת גזענות כמו כל גזענות אחרת..."

❖ "...בהרבה חברות לא מקבלים נשים להיות בוסיות. זה בגלל שאת רוב החברות מייסדים גברים. בקול רם הם אומרים שאין להם כלום נגד נשים, אבל בלב הם חושבים שאי אפשר לסמוך עליהם....כשבוס גבר צועק על העובדים שלו, הוא נחשב גברי וסמכותי. כשבוסית אישה תצעק יגידו לה, מה את נובחת!..."

❖ "...בימי קדם...לנשים לא היה בכלל מעמד, הן היו בבית עם הילדים. מאז, זו השקפת החברה בנוגע לנשים ומאד קשה לשנות את זה. אחי, למשל, לא צריך לנקות את הרצפה, לשטוף כלים ולהכין ארוחת ערב, כל מה שמצפים ממנו זה שילמד. אני, חוץ מללמוד, צריכה לעזור בבית. זה בסדר. אני אוהבת את המשפחה

שלי ואני בסך הכל עוזרת לאמא, אבל כשמדובר בבעל ואשה זה אחרת: אני לא חושבת שהמטרה של נשים היא לשרת את הגבר, ללדת ילדים ולשבת בבית..."

❖ "...אני לא יודעת כל כך מה זה אומר להיות פמיניסטית אבל המאבק של נשים מאד חשוב. היום יש הרבה נשים בתפקידים טובים בצבא, והרבה יותר נשים עובדות אבל עדיין יש מקצועות שהם רק של נשים, כמו מזכירות, מורות, מטפלות, גנות... מפיקי טלויזיה הם לרוב גברים..."

❖ "...יש עדיין תפיסה שהבנים טובים יותר, מאז שהיינו קטנים והבנות שיחקו עם בובות והבנים עם חיילים. אבל היום, אם בן בכתה פולט מילה מעליבה, כל הבנות מתנפלות עליו. הבנים מסוגלים להעיר הערות מגעילות שקשורות באיך שאנחנו נראות, לצחוק על בנות שהן לא "סופר-מודלס", לדרג אותנו לפי היופי, אולי בגלל כל הסרטים והאינטרנט והמגזינים שהם קוראים..."

❖ "...אמא לא יותר קשורה לילדים מאבא. נראה כאילו רק האישה מסוגלת לגדל את הילדים כמו שצריך, כי היא קשורה אליהם והם באו מהרחם שלה, אבל זה לא בהכרח נכון. התינוקות שאני עושה עליהם בייביסיטר, רצים ישר לאבא שלהם כשהוא חוזר מהעבודה. אני למשל הלכתי תמיד ישר לאבא..."

❖ "...לבנים בכיתה יהיו בעתיד הרבה יותר אפשרויות בחירה. בנים יכולים להיות מורים, אבל בנות לא יכולות להיות מפיקות גדולות בהוליווד או ראש ממשלה. אני מאמינה שיש הרבה בנות שהיו רוצות להיות ראש ממשלה, אבל הן לא אומרות את זה..."

נספח 2: דף ההנחיות לעבודה במשפט ולעבודה בספרות



ניתוח פסק דין בראיה מגדרית

קראו את פסקי הדין שניתנו ע"י השופטים השונים והציעו דרך ניתוח המבוססת על חשיבה ביקורתית מגדרית לניתוח פסקי הדין השונים.

בפתח העבודה הציגו את הטענה שאתם מבקשים להוכיח באמצעות הניתוח.

את פסקי הדין השונים יש לנתח בהתייחס להיבטים הבאים:

- ❖ אופן הצגת עובדות המקרה
- ❖ התוצאה המשפטית
- ❖ ההבדלים בין הגישות השונות הבאות לידי ביטוי בפסקי הדין
- ❖ התייחסו בתשובותיכן למימד הערכי הסמוי בפסק הדין, עשו שימוש בתיאוריות המובילות של משפט ומגדר לשם הניתוח, והשוו לנושאים/טקסטים נוספים שנלמדו בכיתה.

מחוון לעבודה במשפט

המדד הנבדק	רמה 1	רמה 2	רמה 3
הצגת הטענה	הצגה ממוקדת של הטענה- (20%)	הצגה חלקית ו/או לא ממוקדת של הנושא ושאלות המחקר – 15%	הצגה שטחית ולוקה בחסר של נושא העבודה וכן הצגת שאלת מחקר אחת בלבד – 10%
ניתוח פסק הדין	ניתוח רהוט מעמיק המבוסס על חשיבה ביקורתית מגדרית. בנייתו יש התייחסות להצגת עובדות המקרה, התוצאה המשפטית, וכן התייחסות להבדלים בין הגישות השונות שבאות לידי ביטוי בפסקי	ניתוח שאיננו שומר על רצף רעיוני של חשיבה ביקורתית מגדרית. הצגת עובדות המקרה חלקית, התוצאה המשפטית מניחה את הדעת בלבד	חולשות וכשלים בכל הפרמטרים שהוזכרו ברמה 2 – עד 25%

	וההתייחסות להבדלים בין הגישות השונות שהבאות לידי ביטוי בפסקי הדין לוקים בחסר (25-30%)	הדין. (55%)	
סיכום	סיכום ממצא הנובע מהדיון – (20%)	סיכום חלקי ו/או מסורבל ו/או ליקויים ברצף הלוגי בין הסיכום לאמור בגוף – 15%	סיכום דל ו/או העדר רצף לוגי בין הסיכום לבין האמור בגוף העבודה עד 10%
שימוש בשפה תקנית + אסתטיקה	העבודה מתאפיינת בשימוש בשפה תקנית, בעושר לשוני, בהקפדה תחבירית על מבנה המשפטים והפסקאות, ובפיסוק נכון ובנוסף העבודה מוגשת בצורה ידידותית לקורא תוך הקפדה על הצד האסתטי. העבודה מוגהת - 5%	בעבודה מופיעים מעט שיבושי לשון או שגיאות תחביריות – 3%	העבודה מתאפיינת בשיבושי לשון רבים ושגיאות תחביריות ויש בה פגמים אסתטיים ואי הקפדה על הגהה – 0%

חטיבת ספרות ומגדר – עבודת סיכום

נתחו את היצירה או היצירות שבחרתם מזווית מגדרית, לפי המבנה הבא :

1. מבוא – הצגת הנושא הנבחר, הקשר בינו לבין 2 תיאוריות מרכזיות בתחום המגדר שנידונו במהלך הלימודים ושתיים-שלוש שאלות בהן תדונו בעבודתכם (לדוגמה: ההבדלים בין האגדה המקורית לגרסתה הפמיניסטית, אופן הצגת החריגה מתבנית התפקיד המגדרי והשלכותיה וכד').
2. גוף העבודה – פרשנותכם לטקסטים ולנושא שבחרתם (ניתוח השאלות שהצגתם במבוא והצגת התשובות כפי שהן עולות מהטקסטים).
3. סיכום ומסקנות. יש לחלק את הסיכום לשני חלקים:
 - א. סיכום "מקצועי" – המסקנות אליהן הגעתם בעבודתכם, התשובות שעלו לשאלות שהצגתם בפתח העבודה.
 - ב. סיכום "אישי" – כיצד הרגשתם במהלך הכתיבה, האם הנושא והטקסט נגעו ללבכם (אם כן ואם לא – מדוע?), כיצד מתחברת היצירה אותה קראתם לחיכם (גם אישית וגם במובן הכלל-חברתי).

יש להגיש עבודות מודפסות בהיקף 5-7 עמודים. חשוב להקפיד על הצגה ממוקדת וברורה של הנושא, הנמקות הנובעות מהטקסטים ומהתיאוריות שלמדתם, עברית תקינה והצגה אסתטית של העבודה.

מחווין לעבודה בספרות

המדד	רמה 1	רמה 2	רמה 3
מבוא	הצגה ממוקדת של הנושא ושל "שאלות המחקר" המנחות בעבודה. לחלופין – היצג מקורי ויצירתי של הנושא – 20%	הצגה חלקית ו/או לא ממוקדת של הנושא ושאלות המחקר – 15%	הצגה שטחית ולוקה בחסר של נושא העבודה; הצגת שאלת מחקר אחת בלבד, שאינה מורכבת – 10%
גוף העבודה	ניתוח רהוט, מקיף ומעמיק של הסוגיות הנבחרות לדיון, העמדתן ברצף הגיוני וקישורן לשדה הדיון התיאורטי כנדרש בהנחיות העבודה. בנושא מס' 1 – דיון מעמיק בראיה המגדרית כפי שהיא באה לידי ביטוי בסיפור (תפקידים תלויי-מין, סדר חברתי שוויוני/פטריארכלי, סטראוטיפים וכד'); בנושא מס' 2 – השוואה נרחבת בין היצירות שתבסס על תפקידים תלויי מין וחריגה מנורמות מגדריות – 50%	ניתוח שאינו שומר על רצף רעיוני ויש בו ליקויים במבנה הטעונים (אין קשר לוגי בין הטעונים, הטעונים נשענים זה על זה אך אינם נובעים זה מזה לוגית וכד'), או טענות לא מבוססות ("היפהפיה הנרדמת הוא סיפור פמיניסטי" ללא כל הוכחה מן הטקסט, למשל), או חיבור לא מנומק לשדה הרעיוני עליו מתבסס הטעון (הפרחת תיאוריות ללא כל קישור לטעונים) – 35%	חולשות וכשלים בכל הפרמטרים שפורטו ברמה 2 – עד 25%
סיכום	סיכום ממצה הנובע מהדיון בגוף העבודה ומתמצת את עיקרי הטעונים והמסקנות, (15%) וסיכום רפלקטיבי המתאר בצורה בהירה את תחושות	סיכום חלקי ו/או מסורבל ו/או ליקויים ברצף הלוגי בין הסיכום לכתוב בגוף העבודה (10%) או סיכום רפלקטיבי חלקי – 5%	סיכום חסר ו/או היעדר רצף לוגי בין הסיכום לבין האמור בגוף העבודה ו/או סיכום רפלקטיבי דל – 10%

		הכותב/ת ועמדותיו/ה – 10%	
שימוש בשפה תקנית ואסתטיקה	העבודה מתאפיינת בשימוש בשפה תקנית, בעושר לשוני, בהקפדה תחבירית על מבנה המשפטים והפסקאות ובפיסוק נכון. העבודה מוגשת בצורה ידידותית לקורא תוך הקפדה על הצד האסתטי. העבודה מוגהת – 5%	בעבודה מופיעים מעט שיבושי לשון או שגיאות תחביריות – 3%	העבודה מתאפיינת בשיבושי לשון רבים ובשגיאות תחביריות. בעבודה פגמים אסתטיים ואי הקפדה על הגהה – 0%

נספח 3: דוגמאות לדפי הנחיה לצפיה בסרטים

הסרט "ארץ קרה"

1. אילו סטראוטיפים לגבי נשים נשיות ומיניות נשית עולים מהסרט?
2. אילו מסרים פטריארכליים בנוגע לתפקידה של האשה במשפחה מוצגים בסרט? באיזה אופן?
3. מה הגורמים אשר הקשו על הגיבורה להשיג צדק?
4. מה הגורמים אשר אפשרו לגיבורה להשיג צדק?
5. האם הסרט מצליח לקעקע את הסטראוטיפים המגדריים בנוגע למיניות נשית?
6. איזה מהפך עוברות הדמויות הנשיות בסרט?

דף צפיה בסרט "קח את עיניי"

1. מהם הגורמים, והמסרים החברתיים, המעכבים את פילאר מלצאת ממערכת היחסים בה היא מצויה?
2. מהם הגורמים המאפשרים לפילאר לצאת ממערכת היחסים בה היא מצויה?
3. מהם סימני הסכנה בקשר שבין פילאר לבן זוגה?
4. לאיזה זרם פמיניסטי ניתן לשייך את הסרט? נמקו?
איזה אמצעי אמנותי בסרט מדגים זאת?
5. כיצד באה לידי ביטוי הבחירה ש"לא לראות ולא לשמוע" בסרט "קח את עיניי"? איזו דמות מייצגת אותה?
6. אילו שתי תפסיות אהבה מוצגות בסרט?
מה מאפיין כל תפסית אהבה?
אילו דמויות מייצגות כל תפיסה?
7. נתחו את הדיאלוג בין פילאר לשוטר, נציג החוק :
האם נוצרה תקשורת אמיתי?
מה גרם לפער בתקשורת?
8. מה משמעות הטיפול הקבוצתי של קבוצת הגברים המכים? איזה מסר מנסה הסרט להעביר באמצעותו?

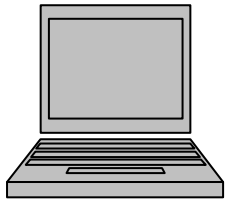
נספח 4: דוגמאות לעבודות

תפקידי מגדר

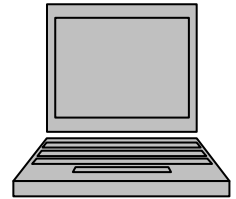
1. בחרו סדרת טלוויזיה כלשהי (הסדרה יכולה להיות לילדים בגיל הרך או בגיל ביה"ס היסודי /חטיבת ביניים או כמובן סדרה למבוגרים). עקבו אחרי 2-3 משדרים. בידקו האם הדמויות הגבריות מוצגות בצורה שונה מהדמויות הנשיות מבחינת תפקידי המגדר.
 - ✓ סכמו את העלילה שהתרחשה בפרקים הניצפים.
 - ✓ ציינו הדמויות ותפקידיהם
 - ✓ כתבו חוות דעת צופה
2. ערכו ראיון עם משפחה כלשהי ביחס לתפקידים השונים שממלא כל אחד מבני המשפחה בבית. שאלותיכם צריכות להתייחס ל-2-3 תחומים המתאימים למרואיינים.
 - א. הציגו את המשפחה
 - ב. כתבו את תוכן התשובות של לפחות 2 מבני המשפחה .
 - ג. מה מסקנותיכם מתשובות כל אחד מהמרואיינים
 - ד. הציגו שוב את המשפחה בדגש מגדרי : האם המשפחה מתפקדת על פי חלוקת תפקידים מסורתית או שיש שוויון בחלוקת התפקידים. כיצד שיתוף הפעולה/חלוקת התפקידים מצטיירת בעיני הילדים והמשפחה כולה.

סטריאוטיפים מגדריים בספרים

- בחרו בספר קריאה/לימוד שמצוי אצלכם.
- הכינו לספר תעודת זהות ובה: שם הספר, שם המחבר/ת (נשים/גברים?), שנת ההוצאה, שם ההוצאה, מקצוע הלימוד(אם מדובר בספר לימוד), הגיל לו מיועד הספר. וצלמו את הכריכה או העמוד הראשון.
- כתבו בקצרה את תוכן הסיפור/הפרק/הנושא
- בדקו אם קיימות הטיות מגדריות בספר וסווגו את ההטיות שנמצאו (אם נמצאו) על פי הטבלה לאיתור סטריאוטיפים מיניים בספרים. מה למדתם מכך? צלמו והוסיפו לעבודה 2 דוגמאות מתוך הספר.
- כתבו דו"ח, בדבר הסטריאוטיפים הסמויים והגלויים שבספר, לוועדה במשרד החינוך שעוסקת בכך. הדו"ח יהיה בהתאם להנחיות האופרטיביות שבחוזר מנכ"ל ס"ג/4/ד מדצמבר 2002. הוועדה שמינתה שרת החינוך הגדירה תו תקן לפיו ספר שיש בו שימוש רב בסטריאוטיפים מגדריים, אפילו בהיבט אחד, ידורג כספר שאינו ראוי לקבל אישור כספר לימוד תקני. **האם לפי תו התקן הזה ראוי הספר שבדקתן לקבל תו תקן כספרי לימוד הנקיים מסטריאוטיפים מגדריים? פרטו**
- מה תהיינה המלצותיכם לגבי הספר? האם אתם סבורים כי להטיות אלו תהיה השפעה על הקוראים? אם בחרתם בספר לימוד האם נראה לכם שלהטיות אלו יש השפעה על ההישגים, הבחירות והדימוי העצמי של התלמידות/ים?



עבודה מקוונת



את
העבודות
יש להגיש
עד ה-

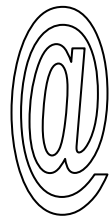
1

שם: _____

<http://www.snunit.k12.il/woman>

סטריאוטיפים מגדריים בספרים

- בחרו בספר קריאה/לימוד שמצוי אצלכם.
- הכינו לספר תצורות להיות ובה: שם הספר, שם המחבר/ת (נשים/גברים?), שנת ההוצאה, שם ההוצאה, מקצוע הלימוד (אם מדובר בספר לימוד), הגיל או מיועד הספר. וצימו את הכריכה או העמוד הראשון.
- כתבו בקצרה את תוכן הסיפור/הפרק/הנושא
- בדקו אם קיימות הטיות מגדריות בספר וסוולו את ההטיות שנמצאו (אם נמצאו) על פי הטבלה לאיתור סטריאוטיפים מיניים בספרים. מה למדתם מכך? צימו והוסיפו לעבודה 2 דוגמאות מתוך הספר.
- כתבו דו"ח, בדבר הסטריאוטיפים הסמויים והגלויים שבספר, לוועדה במשרד החינוך שצוסקת בכך. הדו"ח יהיה בהתאם להנחיות האופרטיביות שבחולר מנכ"ל ס"ל/47 מדצמבר 2002. הוועדה שמינתה שרת החינוך הדירה תו תקן לפיו ספר שיש בו שימוש רב בסטריאוטיפים מגדריים, אפילו בהיבט אחד, ידורג כספר שאינו ראוי לקבל אישור כספר לימוד תקני. האם לפי תו התקן הלה ראוי הספר שהדקתן לקבל תו תקן כספרי לימוד הנקיים מסטריאוטיפים מגדריים? פרטו
- מה תהייה המלצותיכם לגבי הספר? האם אתם סבורים כי לטיות אלו תהיה השפעה על הקוראים? אם בחרתם בספר לימוד האם נראה לכם שטיות אלו יש השפעה על ההיגיון, הבחירות והדימוי העצמי של התלמידות/ים?



בהיבט הפוליטי טמון המפתח הציקרי לשוויון החברתי בין המינים.
הסבירו את הפתיח בהסתמך על הכתוב באתר הכנסת



מי אמר שיש לא עשוי היסטוריה?

1. סילינג'י 2. דונה טרציה נשיא 3. מארי קירי
4. מאריה מונסטורי 5. וירג'יניה וולף 6. גברת ב.ב.
7. דמות אחרת?

1. כתבי בקצרה על הדמות
2. הציגי לה 4 שאלות המצנינות אותך בקשר אליה
2. שלחי לה מכתב הצרכה.
3. תארי לה 2 הישגים בולטים השייכים לקידום האישה כיום אשר
לדעתך עשויים לצניין אותה. בתשובתך הצדיקי את הבחירה שלך.